

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Anniina Tampsi

Omaohjaajatyöskentelyn tukeminen lastensuojelulaitoksessa

Lapsen kansion ja menetelmäkansion kehittäminen

Opinnäytetyö

Kevät 2021

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi

Tekijä: Anniina Tampusi

Työn nimi: Omaohjaajatyöskentelyn tukeminen lastensuojelulaitoksessa: Lapsen kansion ja menetelmäkansion kehittäminen

Ohjaaja: Arja Hemminki, lehtori

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 61

Liitteiden lukumäärä: 4

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää lastensuojelun omaohjaajatyöskentelyyn soveltuva työskentelymenetelmä. Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään lastensuojeluun liittyviä asioita, kuten lainsäädäntöä, sijaishuoltoa ja lastensuojelulaitoksen erityispiirteitä, omaohjaajatyöskentelyä sekä lapsen osallisuutta. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevan lastensuojelulaitoksen kanssa.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena kehitettiin Lapsen kansio -työmenetelmä sekä sen tueksi menetelmäkansio. Kehitetyn työmenetelmän tarkoituksena on auttaa omaohjaajia luottamuksellisen suhteen luomisessa lapseen sekä lisätä asiakkaana olevien lasten osallisuutta. Lapsen kansio -menetelmän tueksi kerätyn menetelmäkansion tavoitteena oli edistää ohjaajien menetelmäosaamista ja sitä kautta heidän valmiuksiaan työskennellä tavoitteellisesti ja johdonmukaisesti omaohjaajina.

Lapsen kansio -menetelmä antaa omaohjaajille vapaat kädet kansion sisällön suunnitteluun, mutta kansion keräämisen ohjeistuksessa annetaan esimerkkejä asioista, joita kansioon voidaan kerätä. Tärkeää on, että lapsi saa itse päättää kansion sisällöstä. Lapsen kansioon voidaan kerätä menetelmäkansion materiaaleja sekä esimerkiksi piirroksia, valokuvia ja kirjoituksia.

Lapsen kansio -menetelmä jäseneltiin ja menetelmäkansio kerättiin itsenäisesti, mutta työyhteisötahon ohjaajat antoivat haastattelun ja kyselylomakkeen kautta arvionsa tuotoksista. Aineistoa kerääntyi yhden haastattelun ja kuuden kyselylomake vastauksen verran. Aineisto analysoitiin teemoittelulla. Arviot Lapsen kansio -menetelmästä jäivät suppeiksi, mutta menetelmäkansioon liittyvät kokemukset olivat positiivisia. Johtopäätökset kytkettiin alussa esitettyyn teoretietoon. Lapsen kansio -menetelmällä on mahdollisuudet toimia omaohjaajien tukena, jos se pääsee aktiiviseen käyttöön. Arviot kerätystä menetelmäkansiosta tukivat ajatusta sen hyödyistä ohjaajien menetelmäosaamiseen.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Bachelor of Social Work

Author: Anniina Tampusi

Title of thesis: Supporting Self-Directorial Work in a Child Welfare Institution: Elaborating Child's folder and method folder.

Supervisor: Arja Hemminki, PhD, Principal Lecture

Year: 2021

Number of pages: 61

Number of appendices: 4

The purpose of this thesis is to develop a new method that helps personal instructors at their work. The theoretical part of the thesis discusses child welfare like legislation, foster care and child welfare institution, personal instructor, and child's involvement. The study is implemented in cooperation with the child welfare institution that locates in South Ostrobothnia.

This is a functional thesis, and the result of this development work is a method called Child's folder. In addition, another method was developed that helps using the Child's folder. The purpose of this new method is to help instructors to create confidential relationship with the child and increase child's involvement. The aim of the method folder is to promote instructor's methodology competence and improve their ability of goal-oriented and consistent working.

The Child's folder method provides the freedom for instructors to choose what to include in the folder, but the instructions contain examples of aspects that may be included in the folder. The main thing about Child's folder is that children can make their own decision on what they want to put in the folder. A Child's folder can be filled with method folder's material and for example drawings, photos, and writings.

I made the Child's folder and gathered the method folder myself, but the instructors participated in an interview and filled in a questionnaire with data on using the Child's folder and method folder. The interview was conducted with one instructor, and six answers were received to the questionnaire. The data was analyzed with the help of thematic design. The data for the Child's folder was quite limited, but experiences about the method folder were positive. The Child's folder may have a chance to support instructors at their work if the method gets introduced. The results of the method folder supports the idea of its benefits for instructors' methodology competence.

Keywords: child welfare, personal instructor, child involvement, child's folder, method folder

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuvioluettelo	6
1 JOHDANTO	7
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Opinnäytetyön tausta ja tavoitteet	8
2.2 Kehittämiskysymykset	9
2.3 Aiemmat tutkimukset	10
3 LASTENSUOJELU	12
3.1 Lastensuojelupalvelujen järjestäminen	12
3.2 Lastensuojelu lainsäädännön näkökulmasta	13
3.3 Lastensuojelun prosessi	14
3.4 Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle	17
3.5 Lastensuojelulaitos	21
4 OMAOHJAAJATYÖSKENTELEY	23
4.1 Omaohjaajan tehtävä	23
4.2 Työskentelymenetelmiä	26
4.3 Lasten kokemuksia	28
5 LAPSEN OSALLISUUS	30
5.1 Osallisuus	30
5.2 Lainsäädäntö osallisuuden suojaajana	31
5.3 Osallisuuden edistäminen	32
5.4 Kokemukset osallisuudesta	35
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	36
6.1 Opinnäytetyön prosessi	36
6.2 Aineiston analyysi	40
6.3 Lapsen kansion ja menetelmäkansion toteutus	41
6.4 Lapsen kansion ja menetelmäkansion sisältö	44

7	HAASTATTELUN JA KYSELYN TULOKSET	46
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	49
8.1	Lapsen kansio	49
8.2	Menetelmäkansio	50
9	POHDINTA.....	52
	LÄHTEET	55
	LIITTEET	61

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Lastensuojeluprosessi	15
Kuvio 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset vuosina 1992–2019.	20
Kuvio 3. Omahoitajuuden vuorovaikutukselliset haasteet kompassina.	25
Kuvio 4. Opinnäytetyön prosessi	36
Kuvio 5. Lapsen kansion sisältö.....	44

1 JOHDANTO

Lastensuojelulaitoksissa on vakiintunut työmenetelmä omaohjaajuudesta, eli lapselle nimetään yksi tai kaksi omaohjaajaa, jotka ovat päävastuussa lapsen asioista (Lastenkoti, nuorisokoti, [viitattu 26.8.2020]). Verkkosivun mukaan omaohjaajan tehtäviin kuuluu muun muassa kartoittaa ja luoda kokonaiskuva lapsen aikaisemmasta ja sen hetkisestä elämästä sekä rakentaa lapsen arkea laitokseen. Lastensuojelulaitoksissa työskentelee ohjaajia erilaisilla koulutustaustoilla, ja monesti omaohjaajatyöskentely on vaihtelevaa, eikä se välttämättä ole jäsenneltyä ja tavoitteellista toimintaa. Halusin lähteä kehittämään menetelmää, joka helpottaisi ja tukisi omaohjaajia työssään.

Lapsen osallisuus on viime vuosina ollut yleinen puheenaihe, myös lastensuojelusta keskusteltaessa. Lapsen osallisuus on kuitenkin monelle pelkkää sanahelinää, ja ihmisillä ei ole käsitystä siitä, mitä sillä käytännössä tarkoitetaan. Lyhyesti sanottuna lapsen osallisuudella tarkoitetaan sitä, että lapsi pääsee osallistumaan omien asioidensa käsittelyyn (Lapsen osallisuus, [viitattu 1.9.2020]). Lapsen osallisuutta suojataan vahvasti lainsäädännöllä ja osallisuutta pyritään lisäämään monin erilaisin keinoin. Kehittämäni menetelmä on yksi keino, jolla lasten osallisuutta ja hyvinvointia pystytään edistämään.

Ensimmäisen harjoittelun jälkeen minulle oli selvää, että haluan toteuttaa opinnäytetyöni lastensuojeluun. Harjoittelun jälkeen sain jatkaa laitoksessa töitä, joten yhteistyötahon valinta oli selkeä, koska laitos, sen käytännöt ja ohjaajat olivat minulle tuttuja, joten työskentelyn aloitus sujui ongelmitta. Esitellessäni kehittämisideani yksikönjohtajalle hän innostui aiheesta, ideani kohtasi laitoksen tarpeet.

Toiminnallisen opinnäytetyöni tuotoksena kehitin Lapsen kansio -työmenetelmän, jonka tavoitteena on tukea omaohjaajia työssään sekä lisätä lasten osallisuutta. Lapsen kansion tueksi keräsin myös menetelmäkansion, joka lisää ohjaajien menetelmäosaamista ja mahdollistaa tavoitteellisen työskentelyn. Menetelmäkansion menetelmät ovat oivallista materiaalia Lapsen kansion sisällöksi valokuvien ja kirjoitusten lisäksi. En luonut tarkkoja raameja Lapsen kansio -menetelmän toteuttamiseen, vaan jätin tilaa myös ohjaajan ja lapsen luovuudelle. Tärkeintä työmenetelmän toteuttamisessa on kuunnella lapsen toiveita kansion sisällöstä ja tuettava lasta häntä toiveissaan.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyöni yhteistyötahon yleisellä tasolla, samalla taaten kyseisen lastensuojelulaitoksen yksityisyyden suojan. Kerron myös opinnäytetyöni taustaa eli sitä, miten päädyin kyseiseen aiheeseen sekä työni tavoitteet. Esittelen kehittämiskysymykset ja avaan tekstissä niiden merkitystä kehittämistyöni kannalta sekä tuon esiin aiempia tutkimuksia, jotka liittyvät omaan opinnäytetyöhöni.

2.1 Opinnäytetyön tausta ja tavoitteet

Toteutin opinnäytetyöni Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevaan lastensuojelulaitokseen, joka on 14-paikkainen sijaishuoltoyksikkö kiireellisesti sijoitetuille, huostaanotetuille sekä avohuollon tukitoimena sijoitetuille lapsille. Asuinyksikkö koostuu kahdesta yksiköstä, joista toisen asiakaskunta koostuu teini-ikäisistä ja toisen yksikön asiakkaat ovat vähän nuorempia. Tein laitoksessa ensimmäisen harjoitteluna, minkä ansiosta sain jatkaa yksikössä tuntityöntekijänä.

Työskennellessäni lastensuojeluyksikössä huomasin, että ohjaajat toteuttavat hyvin eri tavoin omaohjaajuutta. Toiset olivat aktiivisia omaohjaajia ja toiset tekivät pakolliset tehtävät, joihin kuului muun muassa erilaisten dokumenttien kirjoittaminen. Asiakkaana olevista lapsista kerätään paljon tietoa ja kirjoitetaan erilaisia asiakirjoja, mutta harvemmin lapsi itse pääsee tuottamaan tietoa. Sosiaalityöntekijä on viime kädessä se henkilö, joka päättää, mitä asioita asiakkaan elämästä kirjoitetaan, millä tavoin ja mistä näkökulmista (Vierula 2010; 2014, 276). Tällöin tieto on helposti yksipuolista ja puutteellista. Asiakirjat ja asiakaskansiot ovat oleellinen osa lastensuojelutyötä, mutta halusin kehittää kansion, jonka luomiseen asiakas pääsee itse mukaan. Tavoitteenani oli edistää myös yksikön omaohjaajatyöskentelyä ja tämän seurauksena kehitin idean Lapsen kansioista. Menetelmän tavoitteena on tukea omaohjaajia menetelmällisessä työssään ja edistää lasten osallisuutta.

Lapsen kansio -menetelmän tavoitteena on vahvistaa myös lapsen ja omaohjaajan suhteen syntymistä sekä luottamuksen muodostumista. Kansiota selatessaan lapsi pystyy palaamaan mukaviin omaohjaaja hetkiin sekä muistelemaan mahdollisia onnistumisen kokemuksia, jotka tukevat itsetunnon kehittymistä. Lapsen kansioon kerätyt tuotokset erilaisista menetelmistä tuovat omaohjaaja työskentelyn näkyväksi niin lapselle, omaohjaajalle kuin lapsen huoltajallekin. Lastensuojelussa toteutettava työ on tavoitteellista, joten kansion avulla pystytään todentamaan työskentelyä myös yksikönjohtajalle sekä lapsen sosiaalityöntekijälle.

Keräsin lapsen kansio -työmenetelmän tueksi myös menetelmäkansion, josta löytyy muun muassa hyvinvointiin, seksuaalisuuteen ja päihteisiin liittyviä menetelmiä. Valmis menetelmäkansio tuo menetelmät ohjaajien saataville matalalla kynnyksellä ja mahdollisesti lisää ja helpottaa niiden käyttöönottoa, kun menetelmiä ei tarvitse lähteä erikseen etsimään internetistä. Lapsen kansio omaohjaajatyöskentelyn tukena lisää erilaisten menetelmien käyttöä lastensuojeluyksikössä ja kokoamani menetelmäkansio edistää ohjaajien menetelmäosaamista. Erilaisten menetelmien kautta ohjaajalla on mahdollisuus tutustua lapseen kokonaisvaltaisemmin, ja näin ollen ohjaaja pystyy huomioimaan lapsen yksilölliset tarpeet paremmin.

Tarkoituksena ei kuitenkaan ole täyttää lapsen omaa kansiota pelkästään erilaisten menetelmien tuotoksilla, vaan kansiosta on tarkoitus tehdä lapsen itsensä näköinen. Toisilla se saattaa olla valokuvia yhteisistä retkistä tai maisemista, toisella piirroksia, tarinoita tai runoja ja jollain toisella taas pelkkien menetelmien tuotoksia. Tärkeää on, että lapsi itse vaikuttaa siihen, mitä kansioon tulee. Tällä lisätään lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten osallisuutta ja tuodaan työskentelyä enemmän asiakaslähtöiseksi.

2.2 Kehittämiskysymykset

Kehittämiskysymykset:

1. *Millaisia kokemuksia Lapsen kansio ja menetelmäkansio tuottivat?*
2. *Tukeeko Lapsen kansio -menetelmä omaohjaajatyöskentelyä?*
3. *Millainen menetelmäkansio tukee Lapsen kansio -menetelmän käyttämistä?*

Opinnäytetyöni aineistoon liittyy olennaisesti ohjaajien kokemukset kehittämästäni Lapsen kansio -menetelmästä sekä keräämästäni menetelmäkansiosta, joten ensimmäinen kehittämiskysymys pohtii ohjaajien ja lasten kokemuksia. Kokemuksien kysyminen liittyy myös kahteen seuraavaan kehittämiskysymykseen, mutta kehitystyön tuloksen arvioinnin kannalta ohjaajien ja lasten kokemukset antavat arvokasta tietoa siitä, onnistuinko työstämään tarpeellisen menetelmän ja sen tueksi helppokäyttöisen menetelmäkansion. Haastattelu- ja kyselylomakkeen kysymykset käsittelevät enimmäkseen kokemuksia, niiden avulla saan vastauksia myös muihin kehittämiskysymyksiini.

Opinnäytetyöni tavoitteena on tukea omaohjaajia työssään, ja kehittämäni menetelmän olisi tarkoitus auttaa tässä tavoitteessa. Toinen kehittämiskysymys liittyy siis Lapsen kansio -

menetelmään ja siihen, onko siitä apua omaohjaaja työskentelyssä. Kysyin ohjaajilta kokemuksia Lapsen kansio -menetelmän hyödyntämisestä ja näiden vastausten perusteella tein päätelmiä siitä, olenko onnistunut luomaan menetelmän, joka tukee omaohjaajia työssään. Omaohjaajatyöskentelyyn liittyy olennaisesti myös lapsen näkökulma, joten kysyin ohjaajilta lasten reaktioita kehittämäni menetelmään ja aineiston perusteella tein johtopäätöksiä siitä, edistääkö Lapsen kansio lasten osallisuutta.

Kolmas kehittämiskysymys liittyy kehittämäni menetelmäkansioon, jonka tarkoituksena on tukea Lapsen kansio -menetelmän käyttämistä. Halusin saada käsityksen siitä, millainen menetelmäkansion ja sen sisällön tulisi olla, jotta ohjaajien olisi mahdollisimman helppo ottaa ne käyttöön ja hyödyntää kansion materiaaleja lapsen kansion täydentämisessä. Tavoitteena oli myös edistää ohjaajien menetelmäosaamista ja kysyin ohjaajien kokemuksia menetelmien hyödyntämisestä. Haastattelun ja kyselylomakkeen vastauksista sain ohjaajien arviointia siitä, onnistuinko keräämään kansion, josta ohjaajat hyötyvät. Menetelmäkansion materiaalien käyttämiseen vaikutti erityisesti lasten innokkuus, joten selvitin ohjaajilta myös lasten innokkuutta menetelmien toteuttamiseen, jotta pystyin tekemään johtopäätöksiä menetelmäkansion hyödyistä.

2.3 Aiemmat tutkimukset

Varhaiskasvatuksessa on yleisenä käytäntönä kasvun kansiot, joihin kerätään lapsen tuottamaa materiaalia. Nimensä mukaisesti kasvun kansio tuo esiin lapsen kasvun ja kehittymisen, jota myös lapsi itse pääsee seuraamaan kansiota selatessaan. Tavoitteena on, että kansio on lapsen itsensä näköinen, joten lapsen osallistuminen kansion kokoamiseen on olennaista. Kasvun kansiosta on tehty lukuisia opinnäytetöitä ja graduja eri kaupunkien varhaiskasvatukseen. Linnala ja Pihkala (2020, 2) ovat toteuttaneet kasvun kansion myös Porin ensi- ja turvakodille. Heidän opinnäytetyössään kasvun kansio oli portfoliotyöskentelyä. Kansioon kerättiin materiaalia tekijänsä persoonallisuudesta, erilaisista elämänvaiheista ja historiasta. Kasvun kansio -menetelmää voidaan siis hyödyntää muillakin sosiaalialan työkentillä.

Löysin muutaman opinnäytetyön, joissa eri menetelmien tuotoksia on kerätty kansioon. Esimerkiksi Tuulikki Mäkelä (2019) on tehnyt opinnäytetyön, jonka tuloksena syntyivät voimaannuttavat kansiot perhekodissa asuville lapsille. Tutkimuksen tavoitteena oli kuitenkin keskittyä lasten voimaantumiseen ja kansiot syntyivät ikään kuin sivutuotteena. Anneli Ylilehto

(2012, 31, 36) on kehittänyt lapsen kansio -työmenetelmän ja yhdessä vastaanottoyksikön työntekijöiden kanssa hän kehitti yksikköön saapuville lapsille omat kansiot, jonne sisällytettiin verkostokartta, elämänjana, lapsen voimavarat ja valokuvat. Menetelmät valikoituivat kansioon Ylilehdon ja vastaanottoyksikön ohjaajien toiveista, ja määrään vaikutti lasten sijoitusten lyhyt kesto. Ylilehdon työelämätahona toimi vastaanottoyksikkö, jonne lapset sijoitetaan lyhytaikaisesti, ennen kuin heille löydetään pysyvä sijoituspaikka tai lapsi kotiutuu, joten kansion sisältö ei voinut olla liian laaja. Minun yhteistyökumppanini on lastensuojeluyksikkö, jossa sijoitukset ovat pidempiä, ja tästä syystä kehitin lapsen kansion, jossa on paljon väljyyttä niin ohjaajan kuin lapsenkin luovuudelle.

Pesäpuu ry on yhdessä Pelastakaa lapset ry:n ja Perhehoitoliitto ry:n kanssa toteuttanut ”Minun kirjani” työkirjan, joka on sijoitetuille ja adoptoiduille lapsille tarkoitettu kansio. Työkirjaan kerätään lapsen elämäntarina ja sen avulla lasta tuetaan elämänsä ymmärtämisessä. Kun lapsen elämä kootaan yksiin kansiin, hänelle saattaa muodostua aiempaa eheämpi kokonaiskuva itsestään ja omasta elämästään. (Minun kirjani, [viitattu 17.3.2021].) Mielestäni lastensuojeluun voitaisiin ottaa lapsen elämäntarinan kerääminen yleisemmäksi käytännöksi. ”Minun kirjani” on myynnissä Pesäpuu ry:n verkkosivuilla, mutta kaikilla ei ole mahdollisuuksia ostaa kyseistä kirjaa, joten omalla opinnäytetyölläni aion sisällyttää Lapsen kansio- menetelmän edes yhteistyötahoni omaohjaajatyöskentelyyn.

3 LASTENSUOJELU

Tässä luvussa käsittelen lastensuojelupalvelujen järjestämistä eli sitä, kenen vastuulla palveluja on järjestää ja miten sitä valvotaan. Erityisen tärkeää on käsitellä ja selittää lastensuojelua lainsäädännön näkökulmasta, koska kaikkea lastensuojelun toimintaa määrittelee lainsäädäntö. Esittelen myös lastensuojeluprosessia kuviona ja avaan sen tekstissä, jotta lukija saa selkeän kuvan lastensuojeluprosessista ja sen etenemisestä. Monesti lastensuojelun asiakkuuteen liittyy sijaishuolto, jolloin lapsen hoito ja kasvatusta toteutetaan kodin ulkopuolella, ja tästä syystä käsittelen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle ja esittelen sijoituksen erilaisia muotoja sekä niiden valvontaa. Myös sijaishuollon järjestämisessä lainsäädännöllä ja erilaisilla laatuksilla on suuri asema. Koska opinnäytetyöni yhteistyötaho on lastensuojelulaitos, käsittelen kyseistä sijoituksen muotoa tarkemmin ja tuon esiin lastensuojelulaitokseen liittyviä erityispiirteitä.

3.1 Lastensuojelupalvelujen järjestäminen

Lapsen hyvinvoinnista ovat vastuussa ensisijaisesti vanhemmat tai muut huoltajat. Tarvittaessa virnaomaisella on velvollisuus tukea vanhempia kasvatustehtävässä, ja tällöin lapsi ja perhe tulee ohjata lastensuojelun piiriin. Lastensuojelulla on kolme perustehtävää, jotka ovat vaikuttaminen lasten yleisiin kasvuoloihin, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä sekä varsinainen lasten suojeleminen. Lapsen oikeuksien toteutuminen on koko yhteiskuntaa koskeva tehtävä, ja oikeuksien turvana on myös lainsäädäntöä sekä viranomaisia. (Mitä on lastensuojelu?, [viitattu 11.8.2020].)

Lastensuojelupalvelujen järjestämisestä vastaavat kunnat. Ne voivat joko itse tuottaa palvelut tai ostaa ne yksityisiltä palveluntarjoajilta. Kuntien palvelujen toteuttamista valvovat Aluehallintovirastot (Avi) sekä Valvira. (STM, [viitattu 11.8.2020].) Verkkosivun mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tuottaa laajasti tutkimus- ja tilastotietoa sekä ylläpitää esimerkiksi Lastensuojelun käsikirjaa, joilla THL tukee kuntia lastensuojelulain toimeenpanossa sekä edistää lastensuojelun kehitystoimintaa. Myös monet kolmannen sektorin järjestöt tuottavat ja kehittävät lastensuojelun palveluita.

Kunnille on suunnattu lastensuojelun laatusuositus, jonka tavoitteena on tukea kuntia lastensuojelupalvelujen toteuttamisessa, arvioinnissa, kehittämisessä sekä johtamisessa (STM, [viitattu 28.9.2020]). Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto laativat

ensimmäisen lastensuojelun laatusuosituksen 2014, ja päivitetty versio julkaistiin vuonna 2019 (Malja ym. 2019, 9). Päivitetty laatusuositus korostaa erityisesti lapsilähtöistä työskentelyä, mikä toteutuu parhaiten lapsen, hänen läheistensä sekä työntekijän luottamukseen perustuvassa yhteistyössä. Laatusuositus sisältää ohjaavia periaatteita lastensuojelutyöhön, joita ovat muun muassa asiakkaiden ihmisarvo ja oikeudet, lapsen etu, vuorovaikutus sekä ammattihenkilöstön työnlaatu (Malja ym. 2019 12–16). Ohjaavat yleisperiaatteet perustuvat eettisiin periaatteisiin, jotka luovat lastensuojelutyöhön ammattieettisen perustan.

3.2 Lastensuojelu lainsäädännön näkökulmasta

Suomessa turvataan lapsen oikeutta turvalliseen sekä tasapainoiseen kasvuympäristöön useilla lailla sekä kansainvälisillä sopimuksilla. Lait ja sopimukset velvoittavat lapsen edun asettamista etusijalle kaikessa viranomaistoiminnassa. (Mitä on lastensuojelu? [viitattu 11.8.2020].) Euroopan ihmisoikeussopimus ylläpitää ja edistää ihmisoikeuksia sekä perusvapauksia, joita ovat muun muassa oikeus elämään, oikeus vapauteen ja turvallisuuteen sekä sananvapaus (L 63/1999). YK:n lapsen oikeuksien sopimuksella taataan lapselle syrjimättömyys, hänen etunsa asettaminen etusijalle sekä oikeus jäädä eloon, kehittyä ja osallistua (Unicef, [viitattu 11.8.2020, 4]). Näiden sopimuksien noudattaminen kuuluu niin valtioiden, kuntien, viranomaisten kuin muidenkin ihmisten tehtäväksi.

Suomen perustuslain mukaan julkiselle vallalle kuuluu velvollisuus tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointia. Julkisella vallalla on kuitenkin myös velvollisuus puuttua perheen autonomiaan, jos lapsen oikeuksia ei muulla tavoin pystytä turvaamaan. (Räty 2015, 3.) Sosiaalihuoltolaki on yleislaki, jonka tavoitteena on edistää ja ylläpitää yksilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta. Sosiaalihuoltolain mukaan asiakkaalla on oikeus niihin palveluihin, joilla turvataan lapsen terveys ja kehitys sekä välttämätön huolenpito ja toimeentulo. Lain tavoitteena on myös vahvistaa viranomaisten välistä yhteistyötä. (Räty 2015, 23.) Myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista turvaa asiakkaan oikeuksia hyvään palveluun ja kohteluun sekä edistää asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja asiakaslähtöisyyttä (L 22.9.2000/812).

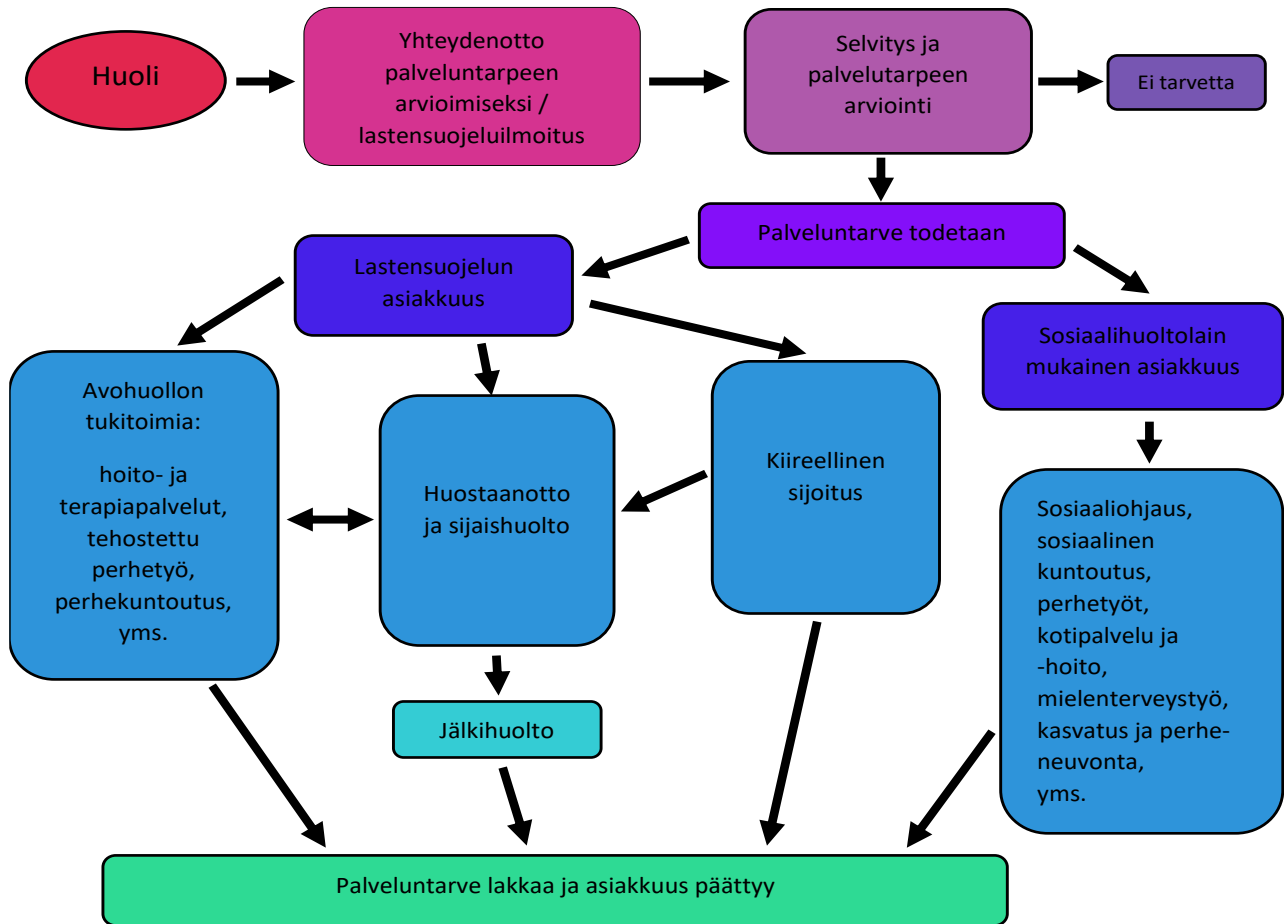
Lastensuojelulaki määrittelee tarkasti ja kattavasti lastensuojelutoimia, mikä tarkoittaa sitä, että viranomaisten lastensuojelulliset toimet ja päätökset perustuvat aina lakiin. Lastensuojelulain (L 13.4.2007/417) tavoitteena on ”turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun”. Jotta lain tavoitteet

saavutetaan, on järjestettävä yksilökohtaisia palveluita ja tukitoimia sekä lapsen edun huomioonottamista kaikissa julkisen vallan toimissa. Lapsen edun toteutumista on vahvistettu korostamalla lapsen oikeutta osallistumiseen sekä erityiseen suojeluun. (Räty 2015,1,4.) Kirjoittajan mukaan lastensuojelu määritellään lapsi- ja perhekohtaiseksi lastensuojeluksi, johon kuuluu asiakassuunnitelma ja avohuollon tukitoimia, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvät sijaishuolto ja jälkihuolto.

Lastensuojelulain (L 13.4.2007/417) 4 § mukaan lastensuojelun periaatteena on ensisijaisesti edistää lapsen suotuisaa kehitystä sekä työskentelyä toteuttaessa on huomioitava lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota muun muassa siihen, miten toimenpiteet turvaavat lapselle ”läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, iän ja kehityksen mukaisen huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön sekä mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan”. Rätyn (2015, 11,13) mukaan lapsen edun määrittelyyn vaikuttavat lapsen ikä, kehitystaso ja olosuhteet, vanhempien olosuhteet ja kyky vastata lapsen huolenpidosta sekä se, minkä laatuista asioista on kyse. Etua arvioitaessa on otettava huomioon lapsen perhesuhteet ja lapsen omat mielipiteet sekä tehtävä yksilökohtainen harkinta toimenpiteistä (Räty 2015, 12–13).

3.3 Lastensuojelun prosessi

Lastensuojeluprosessi käynnistyy jonkin tahon osoittamasta huolesta esimerkiksi lapsen elinoloja tai käyttäytymistä kohtaan. Kuviossa 1. on esitetty koko lastensuojeluprosessi, jossa esitellään vaihtoehdot, joiden mukaan lapsen asioita hoidetaan. Vaihtoehtoina ovat lastensuojelun asiakkuus, sosiaalihuollon asiakkuus tai todetaan, että asiakkuudelle ei ole tarvetta. Prosessin vaiheet selitetään kuvan alapuolella tarkemmin.

Kuvio 1. Lastensuojeluprosessi (soveltaen Mustasaari.fi, lastensuojeluprosessi 2019)

Huoli lapsen tai perheen tilanteesta voi syntyä moninaisista syistä, ja yhteydenotto sosiaalihuoltoon on tehtävä viipymättä. Lastensuojeluilmoituksen pystyy tekemään kuka tahansa, mutta lastensuojelulaissa on määritelty tahot, joilla on ilmoitusvelvollisuus salassapitosäännösten estämättä tehdä lastensuojeluilmoitus. Näitä tahoja ovat muun muassa sosiaali- ja terveydenhuolto, opetus-, poliisi-, palo- ja pelastustoimi sekä seurakunta. (Räty 2015, 220–221.) Ilmoitusvelvollinen voi ottaa yhteyttä lapsen asuinkunnan sosiaalitoimeen yhdessä lapsen tai lapsen huoltajan kanssa, jolloin lastensuojeluilmoitusta ei tarvitse erikseen tehdä. Myös itse lapsi tai hänen huoltajansa pystyvät ottamaan sosiaalitoimeen yhteyttä lastensuojelun tarpeen arvioimiseksi, ja tällöin kyseessä on hakemus. (Lastensuojeluilmoitus ja lastensuojeluasian vireille tulo, [viitattu 12.8.2020].)

Palvelutarpeen arviointi on aloitettava sosiaalihuoltolain mukaan ”viipymättä tai viimeistään seitsemäntenä arkipäivän vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa”. Palvelutarpeen arviointia tehdään yhdessä lapsen sekä hänen huoltajansa kanssa ja mahdollisesti myös muiden lapselle läheisten henkilöiden, erilaisten

yhteistyötahojen ja asiantuntijoiden kanssa, jos lapsen elämäntilanteen selvittäminen sitä vaatii. (L 30.12.2014/1301.) Arvioijan on selvitettävä lapselle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä selittävä eri vaihtoehdot ja niiden seurauksia. Tärkeää on myös kunnioittaa lapsen itsemääräämisoikeutta ja huomioitava lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet. (Lastensuojelun tarpeen selvittäminen, [viitattu 13.8.2020].) Verkkosivun mukaan palvelutarpeen arvioinnin tavoitteena on selvittää lapsen suojelun ja tuen tarvetta, jonka perusteella pystytään arvioimaan, tarvitseeko lapsi ja hänen perheensä lastensuojelun palveluita. Jos selvityksessä ei nouse esiin lastensuojelun tarvetta, asiakkuus ei ala ja asiakirjat arkistoidaan.

Kun selvityksessä todetaan palveluntarpeet, aloitetaan lapsella joko sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus tai lastensuojelun asiakkuus. Sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaisesti kunnallisiin sosiaalipalveluihin kuuluvat muun muassa ”sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, kotipalvelu ja -hoito, mielenterveystyö, valvotut tapaamiset sekä perhe- ja kasvatusneuvonta”. Palvelujen on tuettava huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. (Räty 2015, 26–27.) Kun palveluntarve lakkaa, asiakkuus päättyy.

Lastensuojelun asiakkuuteen kuuluu joko kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja kodin ulkopuolinen sijoitus tai avohuollon tukitoimet. Lastensuojelun keskeinen periaate on lapsen huoltajien tukeminen lapsen kasvatuksessa, joten avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijaisia sijaishuoltoon nähden. Avohuollon tukitoimia ovat muun muassa ”lapsen kuntoutumista tukevat terapiapalvelut, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus sekä muut perhettä tukevat palvelut ja tukitoimet” (L 13.4.2007/417). Lain 34 §:n mukaan ”tukitoimien tarkoituksena on edistää lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja -mahdollisuuksia”. Tukitoimia pyritään toteuttamaan yhteistyössä lapsen ja huoltajien kanssa. Jos tukitoimet eivät ole riittäviä tai tarkoituksenmukaisia, lapsi otetaan huostaan.

Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti, jos lapsi on välittömässä vaarassa. Syitä kiireelliseen sijoitukseen ovat esimerkiksi puutteet kodin olosuhteissa ja lapsen huolenpidossa, vanhempien kykenemättömyys lapsen hoitamiseen, lapsen heitteillejätto tai lapsen oma itsetuhoinen käytös. (Kiireellinen sijoitus, [viitattu 13.8.2020].) Verkkosivun mukaan kiireellinen sijoitus voi kestää 30 päivää, jona aikana kartoitetaan riittävät tukitoimet tai huostaanoton tarve.

Sijoitusta voidaan jatkaa vielä enintään 30 päivällä, minkä jälkeen kiireellinen sijoitus päättyy joko asiakkuuden loppumiseen tai päätökseen huostaanotosta.

Lapsi voidaan ottaa huostaan lastensuojelulain (L 13.4.2007/417) 40 §:n mukaan, jos lapsen terveys tai kehitys vaarantuvat lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa olevien puutteiden vuoksi tai lapsi omilla toimillaan vaarantaa vakavasti terveyttään ja kehitystään. Rätyn (2015, 370–371) mukaan huostaanoton on oltava aina lapsen edun mukaista, ja huostaanottopäätöksessä on tultava ilmi, miten sijaishuolto on lapselle parempi kuin kotiin jääminen. Hän korostaa huostaanoton väliaikaisuutta.

Kun huostassa pidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, huostassa pito on lopetettava viipymättä. Toimielimen on pyrittävä tähän päämäärään arvioimalla, minkälaisia tukitoimia perheelle voitaisiin järjestää perheen jälleenyhdistämiseksi. (Räty 2015, 454.) Huostassa pitoa ei kuitenkaan saa lopettaa, vaikka huostaanoton edellytykset lakkaisivat, jos lopettaminen on selvästi lapsen edun vastaista (Saastamoinen 2010, 33). Kirjoittajan mukaan tässä on huomioitava lapsen edun arviointikriteerien lisäksi sijaishuollon kesto aika, lapsen ja vanhempien välinen kanssakäyminen, lapsen ja sijaishuoltoa antavan kiintymyssuhde sekä lapsen oma mielipide.

Sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen jälkeen lapselle tai nuorelle tarjotaan jälkihuoltoa. Jälkihuollon tavoitteena on tukea kotiutuvaa lasta tai auttaa itsenäistyvää nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet oman elämän aloittamiselle. Tukea tarjotaan siis siirtymä- ja muutostilanteissa. (Jälkihuolto, [viitattu 13.8.2020].) Nettisivun mukaan jälkihuollon tuki on yksilöllistä, ja se voi olla esimerkiksi tukea asumiseen, koulutukseen, toimeentuloon sekä sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn. Kunnalla on velvollisuus järjestää jälkihuoltoa viisi vuotta huostaanoton tai vähintään puolen vuoden avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen tai siihen asti, kun nuori täyttää 25 vuotta (13.4.2007/417). Yksin ei siis itsenäistyvänsäkään nuoren tarvitse jäädä.

3.4 Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle, jos lapsi ei ole turvassa kotonaan tai hän on vaaraksi itselleen, eikä tilanteeseen voida vaikuttaa muilla tukitoimilla. Lastensuojelulain (L 13.4.2007/417) 49 §:n mukaan ”sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 89 §:ssä tarkoitettun väliaikasmääräyksen mukaan sijoitetun lapsen hoidon ja

kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella” Näiden lisäksi lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös avohuollon tukitoimena ja jälkihuoltana (Sijaishuolto, [viitattu 11.8.2020]).

Lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin, lastensuojelulaitokseen tai muuhun lapsen tarpeen mukaiseen hoitoon (Saastamoinen 2010,7). Lastensuojelulaissa (L 13.4.2007/417) korostetaan sijaishuoltopaikan valintaan ja laissa esitetäänkin, että ”sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen”. Lain mukaan lapsi sijoitetaan lastensuojelulaitokseen, jos perhehoito tai muu palvelu ei pysty tarjoamaan lapsen edun mukaisia riittäviä tukitoimia. Saastamoisen (2010, 7) mukaan lapsen sijoittava kunta on vastuussa siitä, että lapsi sijoitetaan paikkaan, jossa lapsen tarpeenmukainen huolenpito voidaan järjestää.

Ennen sijoitusta puutteellisella hoidolla lasten perusoikeuksia on saatettu rikkoa ja heidät on jätetty haavoittuvaan asemaan (Niederle, Henderson & Kutin 2007, 8). Tämän vuoksi sijaishuoltoa ja sen toimintaa määrittelee lainsäädäntö, kansainväliset säännökset sekä erilaiset laatuksiteerit. Näin pyritään varmistamaan sijoitettujen lasten perus- ja ihmisoikeudet sekä valvotaan niiden toteutumista. Tärkeää on myös varmistaa, että lasten etu toteutuu kaikissa sijoituksen vaiheissa.

Sijaishuollolle on laadittu eurooppalaiset laatustandardit, Quality4Children, jotka on jaettu kolmeen osa-alueeseen: päätöksenteko ja sijoittamisprosessi, sijoituksen aikainen prosessi sekä sijoituksen päättämisprosessi. Päätöksenteossa ja sijoittamisprosessissa on kaksi vaihetta, jotka ovat lapsen tilanteen arviointi parhaan mahdollisen ratkaisun aikaansaamiseksi ja lapsen sopeuttaminen tulevaisuuden asuinpaikkaan. Sijoituksen aikaiseen prosessiin kuuluu lapsen huolenpito sijoituksen aikana ja sijoituksen päättämisprosessi sisältää standardit, joilla pyritään tukemaan lasta itsenäistymisessä, kotiin palaamisessa tai sijoituksessa toiseen paikkaan. Standardeja on yhteensä 18, niiden tavoitteena on turvata ja edistää kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten tilannetta Euroopassa ja muualla maailmassa. (Niederle ym. 2007, 13–17.)

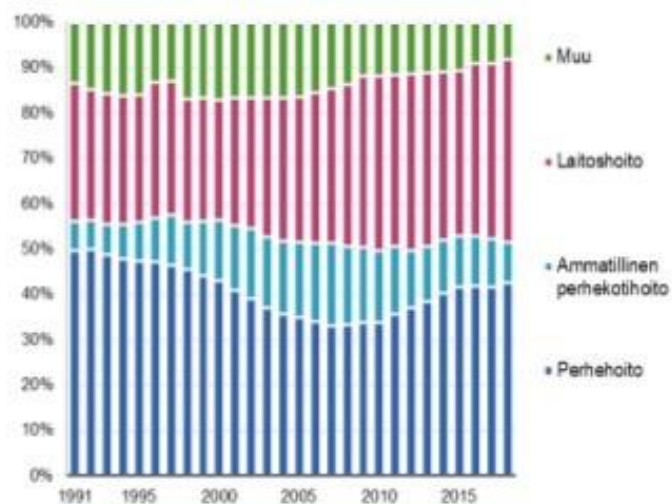
Myös lastensuojelun laatusuositukseen on lisätty sijaishuollon laatuksiteerit ja valvonta, jotka ovat keskeisessä osassa päivitetystä laatusuosituksessa. Malja ym. (2019, 38) esittävät uusien laatuksiteerien pohjautuvan lapsen näkökulmaan hyvästä sijaishuollosta. Laatuksiteerit perustuvat Suomen lainsäädäntöön lastensuojelun toiminnasta sekä perus- ja

ihmisoikeussäännöksiin. Sijaishuollon valvonta korostaa lapsikeskeisyyttä ja sen tavoitteena on selkiyttää nykyisiä toimintatapoja sekä eri ohjaustoimijoiden rooleja ja vastuunjakoa (Malja ym. 2019, 39). Hoikkalan ja Lavikaisen (2015, 44) selvityksen mukaan laadukkaana sijaishuollon edellytyksenä ovat muun muassa lastensuojeluprosessien selkeys, siirtymäkohtien huomiointi, toimiva palvelujärjestelmä sekä jatkuva arviointi sijoituksen aikana ja sen jälkeen.

Kulttuurillisesti lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on vahva symboli lapsen hädästä, joten lasten hyvin- ja pahoinvoinnista keskusteltaessa tilastot kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista sekä avohuollon asiakkaista antavat tärkeää tietoa (Forsberg & Ritala-Koskinen 2011, 55). Suomessa lastensuojelun tilastotietoa tuottaa Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. THL julkaisee lastensuojelutilaston kaksi kertaa vuodessa, huhtikuussa edellisen vuoden ennakkotiedot ja kesäkuussa lopulliset tiedot. Tilasto sisältää kunnittain tietoja avohuollon tukitoimista, kiireellisistä sijoituksista, huostaanotoista ja jälkihuollosta sekä tiedot lapsen sijoituspaikasta ja sijoituksen kestosta. (THL 9.9.2019)

Tilastotietoihin perustuviin tulkintoihin on kuitenkin suhtauduttava varauksellisesti, koska tilastoja kerätään sosiopoliittisiin tarkoituksiin ja lainsäädännön suunnitelmiin, mikä tarkoittaa sitä, että lasten elämäntilannetta, kokemuksia ja olosuhteita ei huomioida (Forsberg & Ritala-Koskinen 2011, 56). Tilastoista ei siis kannata tehdä suoraviivaisia päätelmiä suomalaisten perheiden tilanteesta, mutta tilastoista saadaan informatiivista tietoa lastensuojelun asiakkuuksista.

Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret viimeisimmän sijoituspaikan mukaan vuosina 1992–2019, %.

Kuvio 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset vuosina 1992–2019 (THL 2020).

Forsellin, Kuoppalan ja Säckisen (2020, 10) keräämän tilaston mukaan vuonna 2019 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 18 928. Se on noin 9 % enemmän kuin vuonna 2010. Kuvion 2. mukaan vuonna 2019 sijoitetuista lapsista suurin osa, noin 80 %, on perhehoidossa sekä laitoshoidossa ja loput ammatillisessa perhekotihoitossa tai muussa hoidossa. Laitoshuolto on kasvanut tasaisesti 1990-luvun alusta lähtien ja samanlaisella kasvutahdilla saavuttaa pian 50 %:n osuuden kodin ulkopuolisista sijoituksista (Kuvio 2.) Vaikka laitoshuolto on korostunut kodin ulkopuolisissa sijoituksissa, pyritään pitkäaikaiset sijoitukset toteuttamaan perhehoidossa (Forsell ym. 2020, 9). Tilaston mukaan perheeseen sijoitetuista huostaanotetuista lapsista 14 % oli sijoitettu sukulaisten tai läheisten perheisiin.

Perhehoito on ensisijainen sijoitusmuoto laitoshuoltoon nähden ja sen tavoitteena on antaa lapselle kodinomaisen hoito sekä läheiset ihmissuhteet. Perhehoitajia voidaan kutsua myös sijaisvanhemmiksi. Perhehoitoa on kahdenlaista. Sijaiskodissa lapsi asuu sijaisvanhemman kanssa yhteisessä kodissa, jossa lapsi saa tavanomaisimman perhettä vastaavan kasvu ympäristön. Perhehoitajan on täytynyt tehdä perhehoitolain mukainen toimeksiantosopimus. Toinen perhehoidon muoto on ammatillinen perhekoti, jossa yhteisessä kodissa asuvat ammatillisen koulutuksen käyneet perhehoitajat sekä palkattua henkilökuntaa. Perhekoti on saanut luvan toimintaansa sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaan aluehallintovirastolta. (Saastamoinen 2010, 8–9.)

Sijoituspaikan valinnassa ratkaisevaa on lapsen etu, ja aina lastensuojelulain mukaiset sijoituspaikat eivät vastaa lapsen yksilöllisiä tarpeita, jolloin on löydettävä ratkaisu jostain muusta sijoitusmuodosta. Muita sijoituspaikkoja voivat olla esimerkiksi sijoitus sairaalahoidon yksikköön, jos lapsi tarvitsee sairaalahoitoa, sijoitus lapsen kotiin esimerkiksi lapsen kotiin palaamista valmistellessa tai sijoittaminen vankilan perheosastolle yhdessä vankeusrangaistusta suorittavan vanhemman kanssa (Saastamoinen 2010, 11–12, 19).

3.5 Lastensuojelulaitos

Lapsen sijaishuoltoa voidaan järjestää lastensuojelulaitoksissa, joita ovat lastenkodit, nuorisokodit, vastaanottokodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat laitokset (Saastamoinen 2010, 10). Laitoksia ylläpitävät pääosin valtio, kunnat sekä yksityiset yritykset. Yksityisen palveluntuottajan on saatava lupa ympärivuorokautiseen ja jatkuvaan toimintaan aluehallintovirastolta, jonka alueella lastensuojelun palvelua aiotaan tarjota. Jos palveluja tuotetaan kahden tai useamman aluehallintoviraston alueella, tulee lupa hankkia Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviranomaiselta. (Valvira, 2.12.2019.)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittelee, että lapsen hoito, kasvatus ja kasvuolot on järjestettävä niin, että lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaisesti turvataan lapsen tasapainoinen kehitys, annetaan kehitystason mukaista huolenpitoa ja valvontaa sekä luodaan turvallinen ja virikkeitä sisältävä kasvuympäristö (L 8.4.1983/361). Tämä pätee myös erityisesti lastensuojelulaitoksissa. Lastensuojelulaitoksen tavoitteena on tarjota lapsille kodinomainen, tilava, viihtyisä ja turvallinen tila, jossa jokaisella on mahdollisuus yksityisyyteen ja myös yhdessäoloon. Asuinyksikössä saa asua korkeintaan 7 lasta, ja samassa rakennusryhmässä saa enimmillään asua 24 lasta. (Lastensuojelulaitokset, [viitattu 25.8.2020].) Verkkosivun mukaan lasten erityistarpeet ja yksikön toiminnan luonne vaikuttavat henkilöstön määrään. Laitoksessa on oltava riittävä määrä sosiaalihuollon ammattilaisia sekä muuta henkilöstöä. Jokaisessa yksikössä on oltava vähintään 7 työntekijää ja jos samassa rakennuksessa on useampi yksikkö, työntekijöitä on oltava vähintään kuusi jokaisessa yksikössä. (L 13.4.2007/417.)

Lapsen sijoittaminen laitokseen on usein paras ratkaisu, jos lapsen oireilu on haastavaa ja lapsen tilanne edellyttää ammatillista osaamista (Lastensuojelulaitokset, [viitattu 25.8.2020]). Murrosikäisten lasten oireilu on usein vaikeaa, minkä vuoksi heidät sijoitetaan laitokseen. Lastensuojelulaitosten henkilöstön pätevyyttä määritellään lailla, joten tavallisesti laitoksissa

työskentelee sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, joilla on osaamista esimerkiksi neuropsykiatrisista häiriöistä, toisin kuin perhehoidon sijaisvanhemmalla. Perhehoito saattaa olla kodinomaisempi sijoituspaikka, mutta laitoksessa saattaa olla osaavampi henkilöstö lapsen tukena. Saastamoisen (2010, 11) mukaan lapsen sijaishuollon järjestäminen laitoksessa on suotavaa myös silloin, kun lapsen sijoitus on väliaikainen. Tällöin pystytään työskentelemään tiiviissä yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa.

Sijoituksen alussa järjestetään tulopalaveri ja haastattelu, joiden tarkoituksena on kerätä tietoa lapseen liittyvistä asioista, joita tulee huomioida sijoituksen aikana (Toimintamalli lastensuojeluyksikköön, [viitattu 8.9.2020], 1). Alussa tarkistetaan myös lastensuojelulain (L 13.4.2007/417) mukainen asiakassuunnitelma, johon on kirjattu muun muassa ”ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan”. Asiakassuunnitelman perusteella laitokseen sijoitetulle lapselle tehdään kasvatus- ja hoitosuunnitelma, jonka tavoitteena on sopia lapsen kasvatukseen ja kuntoutukseen liittyvistä asioista sekä lapsen yhteydenpidosta huoltajiin ja sukulaisiin (Toimintamalli lastensuojeluyksikköön, [viitattu 8.9.2020], 1). Verkkojulkaisun mukaan suunnitelmien laadintaan osallistuvat sosiaalityöntekijä, lapsi itse, huoltajat ja tarvittaessa lapsen muu laillinen edustaja sekä lapsen huoltoon keskeisesti osallistuva taho, kuten tässä tapauksessa lastensuojeluyksikön esimies ja lapsen omaohjaaja.

Lapsen muuttaessa laitokseen tavoitteena on luoda vastaanottava ja turvallinen ilmapiiri, johon lapsen on helppo saapua. Normaalin arjen alkaessa on tärkeää tutustuttaa lapsi laitoksen sääntöihin sekä talon rutiineihin, kuten ruokailu-aikoihin, keittiö- ja siivousvuoroihin sekä yleisten tilojen käyttöön (Toimintamalli lastensuojeluyksikköön, [viitattu 8.9.2020], 2). Verkkojulkaisussa mainitaan tavoitteiden laatiminen, niiden toteutumisen seuraaminen sekä mahdollisten muutosten teko. Lapsen kanssa on keskusteltava sijoituksen tavoitteista, sijoituksen syistä sekä lapsen mahdollisista peloista ja ennakko-oletuksista laitosta kohtaan (Toimintamalli lastensuojeluyksikköön, [viitattu 8.9.2020], 3). Keskustelujen avulla tutustutaan lapseen ja varmistetaan, että lapsi ymmärtää sijoituksensa syyt. Näin pystytään tukemaan lapsen kuntoutumista.

4 OMAOHJAAJATYÖSKENTELY

Tässä luvussa käsittelen omaohjaajatyöskentelyä lastensuojelulaitoksessa, koska opinnäytetyöni tavoitteena on tukea ja edistää omaohjaajien työskentelyä. Esittelen omaohjaajan tehtäviä ja työssä käytettyjä menetelmiä sekä lopuksi tuon esiin lasten kokemuksia aikuisilta saamastaan tuesta sijoituksen aikana. Koin tärkeäksi avata ja selittää omaohjaaja-käsitettä sekä hänen työtehtäviään, jotta lukija ymmärtäisi opinnäytetyöni tarkoituksen.

4.1 Omaohjaajan tehtävä

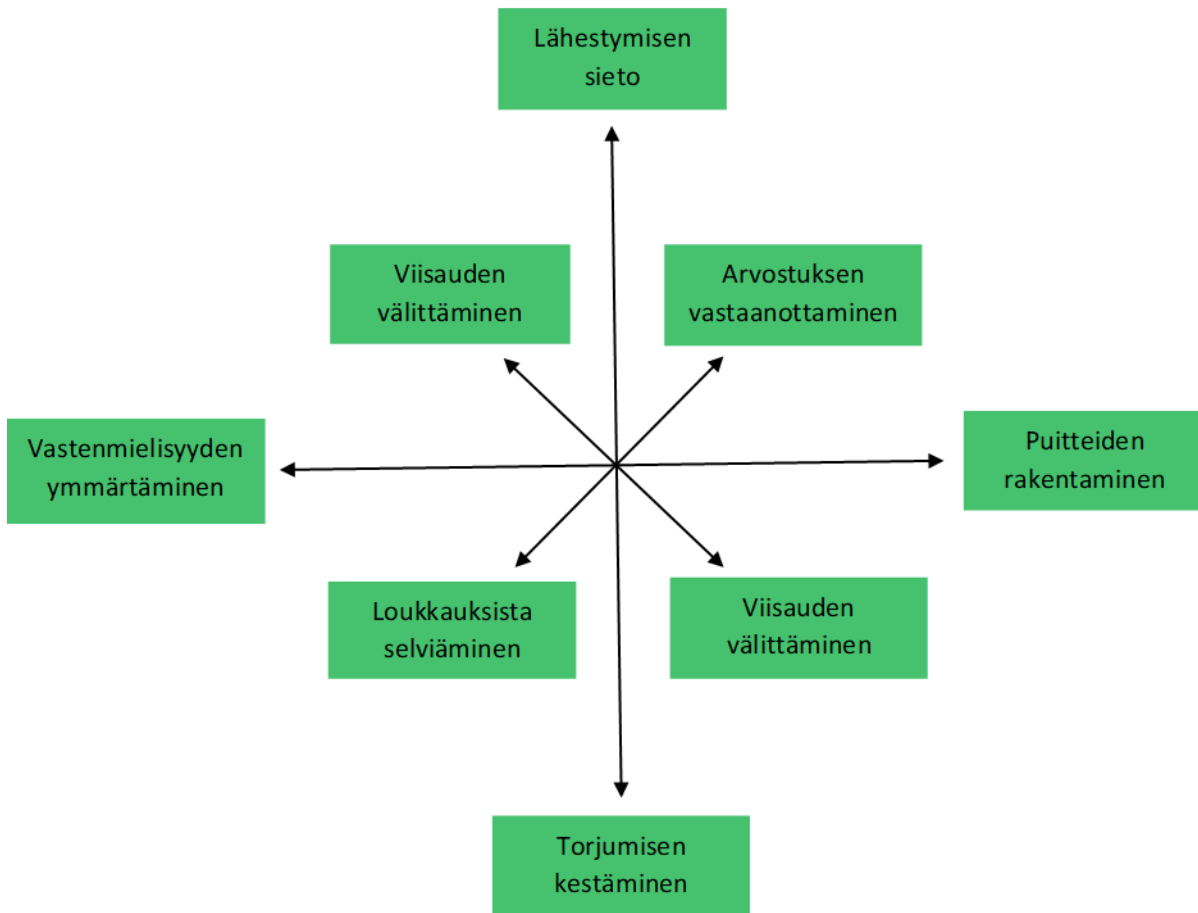
Monissa lastensuojelulaitoksissa lapselle valitaan yksi tai kaksi omaohjaaja, jotka ovat päävastuussa lapsen asioista. Omaohjaajasuhde alkaa lapsen tullessa laitokseen ja loppuu lapsen lähtiessä. Omaohjaaja toimii sijoituksen aikana lapsen asioiden asiantuntijana, jonka velvollisuutena on pitää huolta kasvatussuunnitelmien ja tavoitteiden toteutumisesta sekä pidettävä muut työyhteisön jäsenet tietoisena lapsen asioista. (Omaohjaaja työskentelyä, [viitattu 28.9.2020].) Omaohjaajan tehtäviin kuuluu niin arjen asioiden hoitamista ja ylläpitämistä kuin tunnesuhteen muodostamistakin.

Lastensuojelussa tulisi työskennellä sekä yksilöllisesti että kokonaisvaltaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilöllisestä näkökulmasta lapsi nähdään oman elämänsä asiantuntijana, jolla on oma persoona ja kokonaisvaltaisessa näkökulmassa työntekijä on vastuussa lapsen arjen hahmottamisesta sekä erityisesti lapsen turvallisuuden takaamisesta. (Kaikko & Friis 2013, 110.) Lapsen oman sosiaalityöntekijän ja yksikössä työskentelevän omaohjaajan on tutustuttava lapseen itseensä sekä hänen elämäänsä, jotta työskentely olisi yksilöllistä ja kokonaisvaltaista.

Timonen-Kallio, Yliruka ja Närhi (2017, 26) esittävät, että omaohjaajan ensisijainen tehtävä on muodostaa turvallinen suhde lapsen kanssa. Ohjaajan on siis tarjottava lapselle tarpeellinen huolenpito, turvallinen ympäristö sekä oltava lapselle luotettava aikuinen (Omaohjaaja työskentely, [viitattu 28.9.2020]). Omaohjaajan on myös pidettävä yhteyttä lapsen huoltajiin, kouluun sekä muihin viranomaisverkostoihin. Erityisen tärkeää on avoin ja lapsen etua esillä pitävä yhteydenpito lapsen huoltajiin, koska se edistää niin ohjaajan ja lapsen kuin myös ohjaajan ja huoltajien välistä suhdetta (Kaikko & Friis 2013, 111).

Timonen-Kallion (2009, 17) mukaan omaohjaajan ammatillisen osaamisen tärkeimpiä osa-alueita ovat läsnäolo- ja vuorovaikutustaidot sekä taito luoda luottamuksellinen tunneside. Sinkkonen (2010, 10) tuo esiin, että aikuisiin pettynyt lapsi osoittaa aluksi raivoa ja hylätyksi tulemisen pelkoa omaohjaajaa kohtaan ja olettaa aikuisen hylkäävän hänet. Kun näin ei tapahdu ja omaohjaaja ottaa tunteet vastaan sekä tukee lasta omien tunteiden hallinnassa, lapsi huomaa, että häntä ei hylätäkään, ja sen seurauksena uskaltaa alkaa luottamaan aikuiseen. Myös Laakso (2019, 54) tuo esiin, että sijaishuollon tärkein vaikuttava tekijä perustuu siihen, että lapsen ja ohjaajan väliseen suhteeseen sitoudutaan myös silloin, kun lapsen käyttäytyminen on haasteellista. Jos omaohjaaja onnistuu luomaan lapseen luottamuksellisen tunnesiteen, tulee hänestä turvallinen ja helposti lähestyttävä aikuinen lapselle, jonka aiemmat kiintymyssuhteet ovat saattaneet katketa. Tällöin omaohjaaja saattaa nousta vanhemman rooliin, vaikka ei vanhemman asemaa olisikaan viemässä. (Aho 2009, 83.)

Onnistuneen vuorovaikutuksen taustalla on lapsen kuuleminen. Hotari (2007, 74–75) on laatinut tutkielmansa pohjalta viisi kuulemisen peruspilaria. Kuulemisen ensimmäinen peruspilari on kunnioitus, johon kuuluu olennaisena osana lapsen erityisyyden ymmärtäminen. Toinen pilari on luottamus. Luotettavassa ilmapiirissä lapsella on aito mahdollisuus tulla kuulluksi ilman epä tietoisuutta tai pelkoa. Lapset kokevat monesti olevansa työskentelyn kohteita, joten aidon kuulemisen kolmantena peruspilarina on yhteistyö. Kun lapset pääsevät tasa-arvoisina mukaan työskentelyyn, heidän voimavarojaan pystytään hyödyntämään tehokkaasti. Neljäs pilari on avoimuus, joka selkiyttää työn sisältöjä, työntekijän päämääriä sekä synnyttää luottamusta. Viides ja viimeinen kuulemisen peruspilari on aika. Ajanpuutteeseen liittyy kaksi ulottuvuutta, joista toinen liittyy työntekijän kiireen tuntuun ja siihen, että lapsen asiaan ei ehditä paneutua. Toinen ulottuvuus liittyy varsinaiseen kellolla mitattuun aikaan, kun monesti työntekijöillä ei vain ole tarpeeksi aikaa aitoon lapsen kohtaamiseen ja kuulemiseen. Kuulemisen peruspilarit kuulostavat itsestään selviltä, mutta valitettavan usein ne eivät toteudu lastensuojelun arkipäiväisessä työskentelyssä.

Kuvio 3. Omahoitajuuden vuorovaikutukselliset haasteet kompassina (Wahlbeck 2003).

Kuviossa 3. esitellään omahoitajan keskeisiä tehtäviä ammatillisuuden näkökulmasta. Pohjoinen-Etelä-akselilla omahoitajan on joko siedettävä lapsen läheisyys tai kestettävä lapsen torjunta. Joskus kaltoinkohdeltu lapsi saattaa takertua ja ahdistavasti hakea läheisyyttä ja joskus lapsi saattaa loukkaavalla tavalla torjua ohjaajan. Hoitaja ei itse pääse säätelemään läheisyyttä, vaan etäisyyden määrittelee lapsi itse. Länsi-Itä-akselilla omahoitajan on ymmärrettävä lapsen vastenmielistä käytöstä ja samaan aikaan rakennettava puitteita vuorovaikutukselle, joka kannattelee ja suojaa lasta. Lapsi saattaa herättää hoitajassa monenlaisia kielteisiäkin tunteita, ja hänen on pyrittävä ymmärtämään näitä tunteita lapsen elämänhistoriasta käsin. Koillinen-Lounas-akselilla omahoitaja vastaanottaa lapsen antaman arvostuksen, mutta toisaalta kestää ja selviää myös syvistä loukkauksista. Hoitajan on otettava lapsen tarjoama arvostus vastaan merkittävän lahjana ja muistettava, että loukkauksia ei voi ikinä tiedostamattaan tai tiedostetusti kostaa lapselle. Luode-Kaakko-akselilla on molemmissa suunnissa ”viisauden välittäminen”. Omahoitajan tehtävänä on välittää ihmiskunnan viisautta ja mahdollistettava lapselle laajakatseisuutta ja toisaalta hoitajan on opittava lapsen kautta keskeisiä asioita ihmisyydestä. (Wahlbeck 2010, 22–23.)

Omaohjaajatyön tavoitteisiin ja sisältöihin vaikuttaa, kuinka paljon työskentelyyn liitetään kodinomaisuuteen tähtääviä ulottuvuuksia ja kuinka paljon omaohjaajuuteen liittyy ammatillista tietoperustaan perustuvaa osaamista (Timonen-Kallio 2009,17). Omaohjaajan on osattava luoda laitokseen kodinomainen tunnelma, jossa lapsi tuntee olonsa turvalliseksi ja välitetyksi, ja tässä tehtävässä auttaa työntekijän oma persoona. Persoonalla työskennellään myös muilla sosiaalialan kentillä, mutta lastensuojelulaitosten omaohjaajille asetetaan enenemässä määrin teoreettisia ja menetelmällisiä osaamisvaatimuksia. Omaohjaajalla on oltava lastensuojeluun liittyvä tietoperusta, johon kuuluu suurelta osin lainsäädännön ja eettisten ohjeiden tunteminen sekä tietous erilaisista menetelmistä ja niiden hyödyntämisestä.

Sijaishuollossa tapahtuvan kasvatuksen voidaan jakaa tapahtuvaksi tietoisien, ammatillisen ja julkisen omaohjaajasuhteen kautta. Tietoisessa suhteessa omaohjaajasuhde muodostuu tunnesuhteeksi, jota säätelee tietoisesti tehdyt päätökset, jotka perustuvat esimerkiksi asiakassuunnitelmaan. Ammatillisessa suhteessa omaohjaajan on ammatillisesti tarkasteltava hänen ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä pyrittävä ymmärtämään lapsen käytöksen syitä opiskelemalla lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä teorioita. Näin omaohjaaja pystyy vastaamaan yksilöllisesti lapsen tarpeisiin. Julkisessa suhteessa taas omaohjaaja on työyhteisön jäsen, joka on velvollinen pitämään työryhmän tietoisena lapsen asioista hoidon johdonmukaisuuden vuoksi. (Timonen-Kallio ym. 2017, 26.)

4.2 Työskentelymenetelmiä

Omaohjaajalle ei ole olemassa yhtä tiettyä menetelmää tai toimintatapaa, jolla työskentelyä toteutetaan, vaan ohjaajan on herkistytävä jokaisen lapsen yksilölliselle tilanteelle ja käytettävä luovuutta erilaisten tilanteiden ratkaisuisissa. Lapsen hyvinvointiin vaikuttaa monella tapaa omaohjaajan suhtautuminen lapseen, ohjaajien erilaiset toimintatavat sekä lastensuojelulaitoksen käytännöt. (Laakso 2019, 76–77.) On olemassa kuitenkin erilaisia menetelmiä, joita pystytään hyödyntämään omaohjaaja työskentelyn tueksi.

Sinkkosen (2010, 10) mukaan kiintymyssuhdeteorian valossa tärkeää on luoda lapselle ennakoitava arki ja päivittäiset rutiinit, jotta lapsi tietää mitä tapahtuu seuraavaksi, huomenna ja ensi viikolla. Lastensuojelulaitoksissa on yleensä tietynlainen päivärytmi, jossa määritellään esimerkiksi ruoka-ajat sekä herääminen ja nukkumaanmeno aika. Monesti lapsille tehdään vielä oma päiväsuunnitelma, johon merkitään esimerkiksi koulun alkamis- ja päättymisaika,

harrastukset sekä muut aktiviteetit, joita päivään kuuluu. Päivittäiset rutiinit tuovat elämään loogisuutta ja ennakoitavuutta, mikä helpottaa monen lapsen ahdistusta (Sinkkonen 2010, 10).

Sijaishuollon yhtenä merkityksellisenä laatutekijänä on yksilöllisyys eli sijaishuollon räätälöiminen yksilölliseksi, niin että lapsen tarpeisiin vastataan ja lapsi kohdataan yksilöllisesti (Hoikkala & Lavikainen, 2015, 44). Yksilöllistä työskentelyä ja yhteistä laatuaikaa ohjaajan kanssa voivat olla esimerkiksi omaohjaajahetket, joissa toteutetaan lapsen toiveita ja mielenkiinnon kohteita (Omaohjaaja työskentelyä, [viitattu 28.9.2020]). Omaohjaajahetkillä voidaan esimerkiksi mennä urheilemaan, valokuvaamaan tai voidaan leipoa tai maalata. Tärkeää on toteuttaa lapsen toiveita eli tekeminen riippuu täysin lapsesta ja hänen kiinnostuksen kohteistaan.

Eniten työssä käytettyjä menetelmiä ovat yhteisölliset ja toiminnalliset menetelmät, jotka kuvaavat omaohjaajan perustehtävää, yhteisen arjen elämistä, harrastusten ja muun toiminnan toteuttamista (Timonen-Kallio 2009, 17). Toiminnalliset menetelmät lisäävät keskustelun avoimuutta ja helpottavat myös arkaluonteisista sekä vaikeista asioista puhumista. Huostaanotettujen lasten kanssa työskennellessä toiminnallisuus on osoittautunut hyväksi menetelmäksi, koska toiminnallisuuden kautta päästään usein pureutumaan myös hankaliin tunne-elämän lukkoihin (Lastenkoti, nuorisokoti [viitattu 26.8.2020]). Verkkosivun mukaan toimintaelämykset, erilaiset seikkailut ja kokemukset toimivat hyvänä lähtökohtana lapsen kuntoutumiselle. Muita toiminnallisia menetelmiä ovat esimerkiksi taidelähtöiset ja liikunnalliset menetelmät sekä leikit ja pelit (Mäkelä 2019, 24).

Myös kahdenkeskiset keskustelut omaohjaajan ja lapsen välillä ovat merkittävä työskentelymuoto ja parhaassa tapauksessa lapsi pystyy kertomaan pahasta olostaan ja sisällään olevista tuntemuksistaan (Toimintamalli lastensuojeluyksikköön, [viitattu 2.9.2020], 2–3.) Sinkkonen (2010,10–11) tuo esiin, että omaohjaajan on tärkeää puhua lapsen kanssa myös sellaisista asioista, joista yleensä vaietaan, jotta lapsi oppii refleктоimaan omia ja toisten psyykkisiä toimintoja. Hänen mukaansa omaohjaajan on ajateltava ääneen, punnittava vaihtoehtoja ja tehtävä hypoteeseja, jolloin lapsi saa havainnollisen käsityksen reflektiosta ja mielen erilaisista toiminnoista. Tämän seurauksena lapsi oppii hallitsemaan omia tunnereaktioitaan sekä reflektiivisiä kykyjään.

Ahon (2009, 84) mukaan sijoituksen ajalle mahtuu monia hoidollisia ja kasvatuksellisia suunnitelmia ja neuvotteluita, joissa pohditaan sijoituksen tavoitteita. Näin tuetaan omaohjaajaa työssään ja varmistetaan lapselle mahdollisimman tarkoituksenmukainen hoito.

Sijoituksen vaikuttavuutta lisää myös omaohjaajan pitkäjänteinen työskentely yhdessä työryhmän, perheen ja muiden yhteistyöverkkojen, kuten koulun ja terapian kanssa (Omaohjaaja työskentelyä, [viitattu 28.9.2020]). Verkkosivun mukaan omaohjaajan olennaisiin tehtäviin kuuluvat myös dokumentointi, kuten kuukausikoosteet sekä käytännön asioiden hoitaminen, kuten lapsen raha-asioiden hoito, uusien vaatteiden hankinta sekä tukeminen uusien taitojen harjoittelussa.

Dokumenteilla on lastensuojelussa keskeinen asema, koska työskentelyn on oltava juridisesti ja eettisesti perusteltavissa (Lastensuojelun dokumentoinnin haasteita, 29.5.2019). Asiakirjojen tehtäviin kuuluu olennaisena osana asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutuminen, lapsen tilanteen kokonaiskuvan hahmottamisen helpottaminen, eri osapuolten näkemysten esiin tuominen sekä asiakirjojen toimiminen muistin tukena ja työskentelyn arvioinnissa (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2006,9; Vierula 2014, 280). Asiakirjojen erityispiirre liittyy niiden seuraukselliseen luonteeseen, koska kirjoitettu tieto on pysyvää ja sitä hyödynnetään lastensuojelun asiakkaita koskevassa päätöksenteossa (Vierula 2010). Ohjaajien on oltava siis tarkkana dokumentoinnissa. Hedman (2017, 18) esittää dokumentoinnin olevan hyvä vuorovaikutuksen ja kohtaamisen väline, joten osallistavalla toiminnalla on mahdollisuus lapsen ja omaohjaajan välisen suhteen parantamiseen.

Omaohjaajatyöskentelyä toteutetaan lähestulkoon kaikissa lastensuojeluyksiköissä, mutta sen käytännön toteutus vaihtelee eri yksiköissä ja jopa saman yksikön sisällä eri ohjaajien toteutuksessa. Kun omaohjaaja hoitaa työhönsä kuuluvat tehtävät hyvin ja luo luottamuksellisen suhteen lapsen kanssa, työskentelyn tavoitteet menevät eteenpäin. Innokas ja asiakaslähtöinen ohjaaja voi kuitenkin tehdä hieman lisää ja valtaistaa sekä voimaannuttaa lasta.

4.3 Lasten kokemuksia

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportin mukaan nykyisissä sijaishuoltopaikoissa lapsia tuetaan ja ymmärretään, mutta toisaalta aikuisilla ei tunnu olevan tarpeeksi aikaa lapsille. Lapset kertoivat, että he voivat luottaa itselleen tärkeisiin ohjaajiin ja aikuiset auttavat lapsia käsittelemään haastavia tunteita ja tilanteita. Suurin osa haastatteluun osallistuneista kertoi, että heillä on ainakin yksi aikuinen, joka saa lapsen tuntemaan, että hänestä välitetään ja hän on hyväksytty sellaisena kuin on. Laakso (2019, 48.) Monesti tämä luotettava aikuinen on lapsen omaohjaaja, ja juuri omaohjaaja työskentelyllä pyritäänkin varmistamaan, että

laitoksessa on lapselle edes yksi luotettava aikuinen, jonka kanssa lapsen on helppo käsitellä henkilökohtaisia asioita.

Laakso (2019, 52–54) tuo esiin sijaishuoltopaikan muutokset, jotka vaikuttavat lasten kokemuksiin suhteista. Haastateltavat toivat esiin positiivisia muutoksia, kuten parempi sijaishuoltopaikka ja yhteydenpidon helpottuminen läheisiin ihmisiin sekä negatiivisia muutoksia, kuten suhteiden uudelleen rakentaminen, osattomuuden kokemukset ja luottamuksen menettäminen. Joskus sijaishuoltopaikan vaihtuminen on positiivinen asia ja lapsi pääsee paikkaan, jossa häntä ymmärretään paremmin tai sijoituspaikka on lähempänä lapselle tärkeitä ihmisiä. Valitettavan usein sijaishuoltopaikan muutos on lapsen näkökulmasta negatiivinen asia, koska lapsi joutuu katkomaan edelliset ihmissuhteet ja luomaan uudet suhteet. Luottamuksellisen suhteen luominen vaikeutuu, mitä useammin sijaishuoltopaikka vaihtuu ja jossain kohtaa suhdetta ei enää aleta edes rakentamaan. Tällöin työskentely vaikeutuu ja lapsi saattaa kokea osattomuuden kokemuksia, eli lapsi kokee, ettei hänen mielipiteitään kuulla.

Tanskassa toteutetun tutkimuksen mukaan noin puolet laitoksessa asuvista lapsista kokee tulevansa välitetyksi ja olonsa turvalliseksi. Tutkimukseen osallistuneista lapsista 36 % kokee saavansa sosiaalista tukea aikuisilta. Sosiaaliseen tukeen liittyy kokemus kuulluksi tulemisesta sekä neuvojen ja avun saamisesta tarvittaessa. (Lausten & Frederiksen 2016, 95–96.) Tämän tutkimuksen perusteella valitettavan moni lapsi ei koe tulevansa välitetyksi ja turvallisuuden tunnekin on monella heikkoa. Sosiaalisen tuen saaminen on vielä vähäisempää, joten työskentelyssä olisi huomioitava luottamuksellisen suhteen luominen lapsen kanssa.

5 LAPSEN OSALLISUUS

Opinnäytetyöni päätavoitteena on tukea omaohjaajia työssään Lapsen kansio -menetelmän avulla, mutta siinä samalla pyrin lisäämään lastensuojelulaitoksissa asuvien lasten osallisuutta. Tässä luvussa avaan osallisuuden käsitettä sekä lasten osallisuutta suojaavaa lainsäädäntöä. Vaikka osallisuutta turvataan lainsäädännöllä, on sen toteuttamisessa edelleen haasteita. Tämän vuoksi esittelen eri toimijoiden keinoja lasten osallisuuden edistämiseen ja viimeisenä tuon esiin lasten omia kokemuksia osallisuudesta lastensuojelussa.

5.1 Osallisuus

Osallisuuden käsitteelle ei ole selkeää määritelmää, koska kyseessä on moniulotteinen käsite. Lastensuojelun Keskusliitto on määritellyt osallisuusstrategiassaan (2020, 7) osallisuuden yksilön mielipiteiden ja kokemusten aidoksi kuuntelemiseksi ja asiakkaan kohtaamisena oman elämänsä asiantuntijana. Osallisuus on subjektiivinen kokemus eli yksilöt saattavat kokea samanlaiset tilanteet hyvin eri tavalla osallisuuden näkökulmasta.

Lapsen osallisuudella tarkoitetaan lapsen mukaanottoa määrittelemään, toteuttamaan ja arvioimaan omia etujaan ja niiden turvaamiseksi tehtävää työtä (Lapsen osallisuus, [viitattu 1.9.2020].) Verkkosivun mukaan yksi kasvun ja kehityksen perusedellytys on mahdollisuus olla osallisena itselle merkittävässä yhteisöissä. Se on tärkeää ihmisen identiteetin kehittymisen vuoksi, ja olemalla osallisena yhteisössä, opitaan elämään yhdessä. Lapsi on siis otettava mukaan häntä koskevien asioiden käsittelyyn, mutta tärkeää on huomioida lapsen ikä ja kehitystaso, jotka vaikuttavat osallistumisen asteeseen.

Kaikilla lastensuojelun asiakkaana olevilla lapsilla on oikeus olla osallisena erityisesti omien asioidensa hoidossa. Lasten osallisuuteen vaikuttavat organisaation rakenteet eli lastensuojelulaitoksen ja työyhteisön suomat mahdollisuudet lasten osallisuuteen sekä yksittäisten työntekijöiden asenteet lapsia kohtaan ja heidän ammatilliset taitonsa lasten kohtaamisessa (Lapsen osallisuus, [viitattu 1.9.2020]). Osallisuus kuuluu myös pienille lapsille, ja tällöin aikuisella on erityinen rooli osallisuuden edellyttäjänä (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 151).

5.2 Lainsäädäntö osallisuuden suojaajana

Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, lastensuojelutoimia määrittelee voimakkaasti lainsäädäntö. Myös lapsen oikeus osallisuuteen on suojattu erittäin vahvasti lainsäädännöllä. Saastamoisen (2010, 35) mukaan lapsella on oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin hänen ikänsä ja kehitystason mukaisesti esimerkiksi perustuslain ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan. Sosiaalihuollon asiakaslaissa (L 22.9.2000/812) sosiaalihuollon toteuttajia veloitetaan kunnioittamaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja myös alaikäisen asiakkaan toiveet ja mielipide on selvitettävä sekä otettava huomioon. Laissa korostetaan myös alaikäisen edun huomioimista kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon toimissa.

Myös lastensuojelulaissa korostetaan lapsen kanssa työskentelyä ja lain 4. luku on nimeltään Lapsen osallisuus. Lapsen osallisuuteen kuuluvat muun muassa lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi (L 13.4.2007/417). Lastensuojelua toteutettaessa lapsen mielipide ja hänen oma käsityksensä asian ratkaisemisesta on selvitettävä ja otettava päätöksiä tehtäessä huomioon. Mitä suuremmasta lapsen elämään liittyvästä asiasta on kyse, sitä enemmän on annettava painoarvoa lapsen mielipiteelle. (Räty 2015, 186.) Jotta lapsi voi muodostaa mielipiteen, on hänelle annettava riittävästi tietoa asian käsittelystä sekä eri vaihtoehtoista.

Lapsen mielipide ja lapsen etu saattavat olla ristiriidassa keskenään, ja tällöin viranomaisen on perusteltava päätökset sekä kriittisesti arvioitava lapsen kuulemisen laatua (Kurttila, 2018). Lapsen omat toiveet ja mielipide eivät voi mennä lapsen edun edellä, vaikka lapsi vahvasti olisikin sitä mieltä, että esimerkiksi kotiin jääminen olisi hänen hyvinvointinsa kannalta parempi kuin laitokseen sijoittaminen. Sosiaalityöntekijän on esiteltävä ja perusteltava lapselle erilaiset vaihtoehdot sekä niiden seuraukset ja puhuttava lapsen tilanteesta avoimesti. Jos lapsi on edelleen sitä mieltä, että kotiin jäänti on paras ratkaisu, ammattilaisen on muistettava, että lapsen mielipiteet ovat vain yksi lapsen edun arvioimisen seikka.

12 vuotta täyttäneelle lapselle on järjestettävä tilaisuus tulla kuulluksi, ja hänellä on oikeus käyttää huoltajan tai muun edustajan ohella erikseen itsenäistä puhevaltaa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Alle 12-vuotiaan puhevaltaa käyttää yleensä hänen huoltajansa. (Saastamoinen 2010, 69 & 71.) Rätyn (2015, 188) mukaan lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä, jos se vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai se on ilmeisen tarpeetonta. Lapselle täytyy määrätä edunvalvoja, jos lapsen huoltaja ei pysty valvomaan lapsen etua puolueettomasti, esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen etu on ristiriidassa huoltajan edun

kanssa (Saastamoinen 2010, 71–72). Lapselle voidaan määrätä edunvalvoja, jos lapsen huoltajaa epäillään esimerkiksi lapsen pahoinpitelystä. Tällöin voidaan puolueettomasti arvioida, että huoltaja ei pysty valvomaan lapsen etua ilman eturistiriitaa.

5.3 Osallisuuden edistäminen

Lasten osallisuus on viime vuosina noussut keskustelun aiheeksi, ja monet organisaatiot ovat alkaneet kiinnittää huomiota siihen, toteutuuko lasten osallisuus. Erilaiset sosiaalialan organisaatiot ja yhteisöt ovat alkaneet kehittää lasten osallisuutta edistäviä keinoja, kuten esimerkiksi keskustelutilaisuuksia, joissa lapset pääsevät kertomaan omia kokemuksiaan osallisuudesta tai sen puuttumisesta, koulutuksia ja valmennuksia työntekijöille sekä sijoitettujen lasten kouluttamista kokemusasiantuntijoiksi. Sosiaalihuoltolaissa (L 30.12.2014/1301) tuodaan esiin, että ”palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin”. Vaikka lainsäädäntö turvaa lapsen osallisuutta, käytännön työskentelyssä voidaan vielä parantaa.

Lastensuojelun Keskusliitto (2020, 11) on yhdessä jäsenyhdistysten kanssa luonut monia lasten osallisuutta edistäviä rakenteita ja työtä jatketaan aktiivisesti edelleen. Käytössä olevia rakenteita ovat muun muassa Valtakunnallisten lastensuojelupäivien yhteydessä järjestettävä Nuorten päivä, joka tarjoaa nuorille mahdollisuuksia kokemuksensa ilmaisuun ja vaikuttamiseen, kokemuskirjasto, jonka tavoitteena on luoda dialogista keskustelua lastensuojelusta lasten ja heidän huoltajiensa välille sekä Keskusliiton koordinoima LOS-verkosto, jossa lisätään tietoa lapsen oikeuksista, niiden edistämisestä ja tuodaan lapsen oikeuksien näkökulmia julkiseen keskusteluun.

Monet tutkijat ja sosiaalialan ammattilaiset kirjoittavat lasten osallisuuden edistämisestä. He korostavat lasten mukaanottoa lastensuojelupalvelujen kehittämiseen. Hoikkalan ja Lavikaisen (2015, 45) selvityksessä korostetaan sijaishuollon laadun ja sen toteutumisen arvioinnin kehittämistä yhdessä asiakkaiden kanssa, koska lapset arvioivat oman henkilökohtaisen kokemuksensa kautta, miten sijaishuolto onnistui heidän kohdallaan. Myös lastensuojelun laatusuosituksessa suositellaan lasten ja huoltajien mukaanottoa palvelujen kehittämiseen, jolloin työntekijät ja palveluiden järjestäjät saavat tietoa lastensuojelun todellisuudesta asiakkaiden näkökulmasta (Malja ym. 2019, 20).

Törrönen ja Sharpe (2016, 278) tuovat esiin toisenlaisen näkökulman nuorten osallistumisesta palvelujen kehittämiseen. Heidän mukaansa nuorten osallistuminen mahdollistaa

ammattilaisten ja lasten välisten valtasuhteiden rikkomisen sekä nostaa lapset tiedontuottajiksi. Perinteisesti sosiaalialan ammattilaiset nähdään kaukaisina johtajina, jotka sanelevat toimintatavat. Kun lapset pääsevät työstämään yhdessä työntekijän kanssa lastensuojelun palvelua, ammattilainen tulee paljon lähemmäs ja toiminnan tavoite ohjaa työskentelyä samaan suuntaan. Jos tilanteesta on luotu aidosti kohtaava ja lasta kuunteleva, lapsi pystyy toimimaan yhdessä ammattilaisen kanssa samalla tasolla. Tällöin lapsesta tulee myös tiedontuottaja, joka pystyy jakamaan omia kokemuksiaan palvelun kehittämiseen.

Kokemusasiantuntijuus on noussut vahvasti Pesäpuun perustoimintaan (Pesäpuu, [viitattu 5.10.2020]). Verkkosivun mukaan lastensuojelussa keskeistä on lasten osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden edistäminen muun muassa tukemalla nuorta oman elämänsä suunnittelussa, antamalla vertaistukea, lisäämällä työntekijöiden valmiuksia lasten kanssa kehittämiseen sekä vakiinnuttamalla nuorten kokemusasiantuntijuus lastensuojelun kehittämiseen. Pesäpuu ry on yhdessä Valtion koulukotien kanssa toteuttanut kehittämisprosessin ”Arjen osallisuuden työkalut”, jonka tavoitteena on vahvistaa lasten osallisuutta sijaishuollossa esimerkiksi kehittämällä osallisuutta vahvistavia työkaluja ja keinoja arjen rakenteisiin vaikuttamiseen sekä vahvistamalla työntekijöiden ammatillisuutta (Valtion koulukodit, [viitattu 13.10.2020]). Nuoret ovat aktiivisesti mukana prosessissa, he saavat kertoa kokemuksiaan arjesta koulukodissa, osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta sekä sen, mitä he odottavat ja toivovat koulukodin työntekijöiltä. Kyseinen kehittämisprosessi on toteutettu pilottina vuosina 2019–2020, ja sen tarkoituksena on jatkaa tulevinä vuosina.

Lasten osallisuutta edistetään myös kirjaamisella ja dokumentoinnilla. Kääriäisen ym. (2006, 18) mukaan asiakirjat ovat olennainen osa lastensuojelutyötä, jolloin työ saadaan näkyväksi ja yhteiseen tarkasteluun. Asiakirjojen avulla vahvistetaan myös asiakkaan oikeusturvaa ja jäsenellään asiakkaan elämäntilannetta (Hedman 2017, 18). Laadukasta dokumentointia on asiakirjan kirjoittaminen asiakkaalle niin, että lapsella on mahdollisuus tekstin ymmärtämiseen, kirjoittaminen lapsen mielipiteistä, vahvuuksista ja onnistumisista, lapseen liittyvien huolien avoin ja arvostava esiin tuominen sekä lapsen mukaan ottaminen kirjoitusprosessiin (Kääriäinen ym. 2006, 22–23; Hedman 2017,18).

Avoimessa dokumentoinnissa asiakas pääsee lukemaan asiakirjoja ja osallistavassa dokumentoinnissa asiakas otetaan mukaan asiakirjojen kirjoittamiseen (Hedman 2017, 18–19). Artikkelissa tuodaan esiin kansainvälisten tutkimusten tuloksia, joiden mukaan osallistavalla dokumentoinnilla on pystytty parantamaan työn sisältöjä. Osallistavalla

kirjaamisella pyritään edistämään asiakkaan osallisuutta, työskentelyn avoimuutta sekä vähentämään yksipuolisuutta ja väärinymmärryksiä. On kuitenkin muistettava, että asiakirjoja ei laadita pelkästään asiakkaan näkökulmasta, vaan myös työntekijän on tuotava havaintonsa ja mahdolliset huolet esiin, jolloin asiakas saa tuoda omat mielipiteensä ilmi, muuttamatta kuitenkaan työntekijän näkökulmaa. Asiakirjat sisältävät ikään kuin molemmin puolista dialogia asiakkaan asioista.

Asiakasasiakirjojen laatua parannetaan vuonna 2020 päättyvällä Kansa-hankkeella, jonka tavoitteena on yhdenmukaistaa sosiaalihuollon asiakastiedot sekä saattaa ne sosiaalihuollonkin osalta Kanta-palveluun (Hedman 2017, 19). Hanke on kokonaisuus, jossa kaikissa sosiaalipalveluja tuottavassa organisaatiossa otetaan käyttöön asiakastiedon määrämuotoinen kirjaaminen, rakenteiden tallentaminen ja valtakunnalliset tietojärjestelmäpalvelut (Rötsä ym. 2016, 12). Määrämuotoisella ja rakenteisella tiedolla tarkoitetaan yhdenmukaisesti ja ennalta sovitusti kirjattua tietoa, joka tallennetaan asiakastietojärjestelmiin ja valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin (Kirjaaminen, [viitattu 5.10.2020]). Mahdollisuus tietojen saantiin ja kirjausten lukemiseen edistää asiakkaan osallisuutta. Kirjausten merkitys kasvaa ja kirjaukset ovat laadultaan parempia, koska kirjoittaja tietää myös asiakkaan näkevän asiakirjat.

Nuorten osallistumiseen liittyy myös haasteita, joita voivat olla lapsen ikä ja kehitysaste, lainsäädännön asettamat rajoitukset, nuorten erilaiset taustat, elinolot ja yksilölliset piirteet sekä lasten valmiudet ja kiinnostus osallistumiseen (Törrönen & Sharpe 2016, 286–288). Osallisuuden kokemus on subjektiivinen, joten lasta ei voida osallistaa pakottamalla häntä mukaan toimintaan, kehittämiseen tai tutkimukseen. Osallistumisen on oltava vapaaehtoista ja lapsen tulee itse olla aktiivinen ja kiinnostunut osallistumisesta.

Osallisuutta edistävät menetelmät eivät itsessään tuota osallisuutta, mutta jos lapselle annetaan mahdollisuus osallistumiseen, hän saattaa kokea osallisuutta. Törrönen ja Sharpe (2016, 287) muistuttavat, että osallisuutta lisättäessä, nuorta ei saa väsyttää liikaa, häntä ei saa vetää mukaan sellaisiin asioihin, joihin nuori ei tahdo ja nuorelle ei saa antaa kaikkea vastuuta itseään koskevissa päätöksissä. Lyhyesti sanottuna, lasten osallisuuden edistäminen on hieno asia ja tarpeen erityisesti lastensuojelussa, mutta ammattilaisten on muistettava, että lapset ovat yksilöitä ja kokevat erilaiset asiat eri tavalla.

5.4 Kokemukset osallisuudesta

Hotari ym. (2013, 156 & 159) kuvaavat artikkelissaan nuorten ajatuksia lastensuojelutyöstä. Nuorten mielestä tärkeintä on, että työntekijä todella kohtaa lapsen, eikä näe pelkästään asiakasta. Lapsi on kohdattava yksilönä ja hänen omista lähtökohdistaan käsin. Kun lapsi puhuu asioistaan ammattilaisen kanssa, hän toivoo kohtaavansa aikuisen, jonka kanssa voi keskustella avoimesti ja luottamuksellisesti. Tällöin nuorelle syntyy kokemus osallisuudesta ja työskentely on tuloksellista. Sosiaalityö on tavoitteellista muutostyötä, joten yksilöllisellä, luottamuksellisella ja avoimella kohtaamisella päästään jo hyvään alkuun työskentelyssä.

Nuorten mukaan osallisuuteen kuuluu tunne siitä, että pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä, saa ilmaista mielipiteensä ja erityisesti se, että joku reagoi nuorten mielipiteisiin (Hipp, 24.9.2018). Tärkeää on siis se, että lapsi saa ilmaista mielipiteitään ja toiveitaan, mutta jos kukaan ei kuuntele tai toteuta lapsen toiveita, ne menettävät merkityksen ja lapsen usko omiin vaikuttamismahdollisuuksiin murenee. Hipp (24.9.2018) tuo kirjoituksessaan esiin myös sen, että monella lastensuojelun asiakkaana olevalla nuorella ei ole ollut mahdollisuuksia mielipiteidensä ilmaisuun, joten nuoret kaipaavat kannustusta mielipiteiden esiin tuomiseen. Työntekijän on luotava kannustava ja luotettava ilmapiiri, jotta lapset uskaltavat ilmaista toiveitaan ja ajatuksiaan.

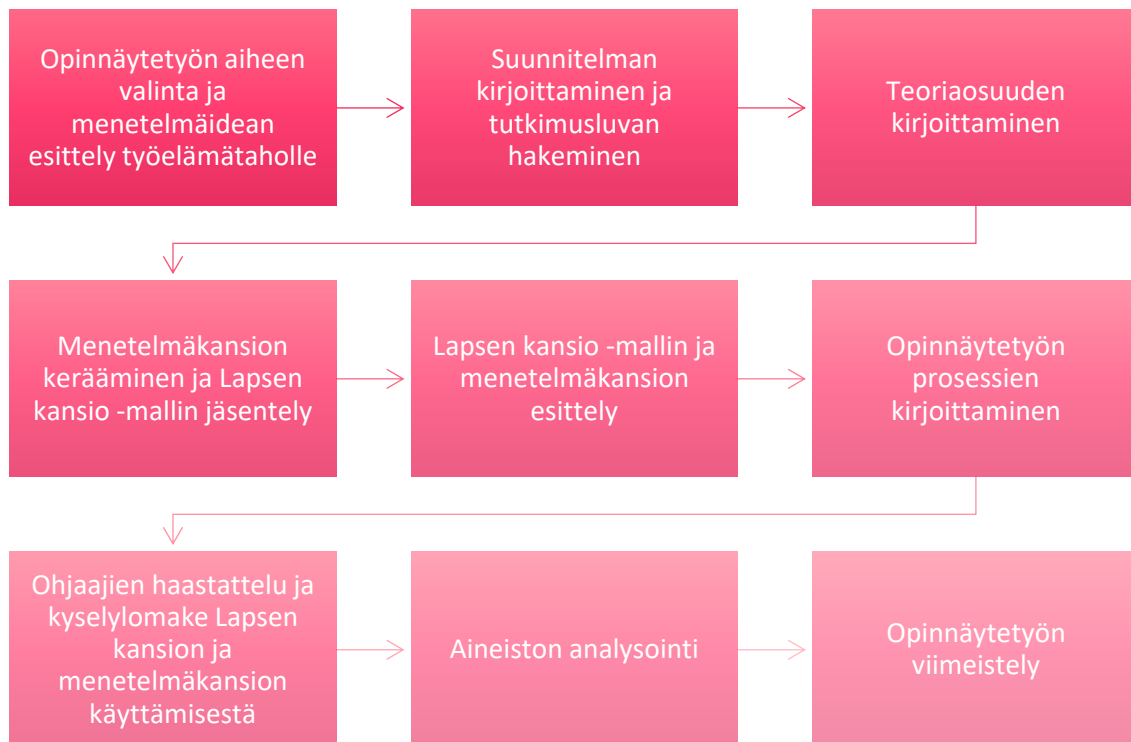
Hotarin (2007, 70) tutkielmassa nuoret esittivät lasten ja nuoren kuulemisen olevan tärkein lastensuojelun tehtävä ja sitä ei saa missään nimessä unohtaa. Huolimatta kuulemisen tärkeydestä haastatellut nuoret toivat esiin monia kokemuksia, jolloin heitä ei olekaan kuunneltu. Syitä tähän saattoivat olla kiire, aikuisten vallankäyttö, lapsen tiedon vähättely, kyvyttömyys nähdä lasta yksilönä, lapsen epätietoisuus ammattilaisten tavoitteista sekä yhteistyön puute työntekijöiden ja lasten välillä. Osallisuuteen kuuluu olennaisesti lapsen kuuleminen ja valitettavaa on, että lapset kokevat jäävänsä kuulematta. Moni edellä mainittu syy johtuu työntekijän heikosta ammattitaidosta tai asenteesta lapsia kohtaan. Nämä ovat kuitenkin kehitettävissä ja toivon mukaan koulutuksessa tai työyhteisössä huomataan ja pyritään korjaamaan työntekijän asenteita ja ammattitaitoa kohti osallistavaa työskentelyotetta.

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyöni prosessia kuvion avulla. Selitän kuvion sisällön tekstissä ja tuon esiin toiminnalliseen opinnäytetyöhön liittyvää teoriaa. Käsittelen myös Lapsen kansio -menetelmän kehittämistä, menetelmäkansion keräämistä ja sen sisältöä. Kuvion avulla esittelen myös esimerkin lapsen kansion sisällöstä ja avaan tekstissä asioita, joita Lapsen kansioon voidaan kerätä. Haluan antaa lukijalle selkeän kuvan siitä, mitä olen kehittänyt ja millaiset lopputulokset sain aikaan.

6.1 Opinnäytetyön prosessi

Kuviossa 1. esitellään opinnäytetyöni prosessi aiheen valinnasta opinnäytetyön viimeistelyyn. Avaan tekstissä prosessin vaiheet ja niihin liittyvät piirteet sekä kuvailen Lapsen kansio -menetelmän kehittämistä ja menetelmäkansion keräämistä. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön tekemiseen kului aikaa noin 1 vuosi.

Kuvio 4. Opinnäytetyön prosessi

Itselleni oli opintojen alusta asti selvää, että toteutan opinnäytetyöni liittyen lastensuojeluun ja ensimmäisen harjoitteluni jälkeen ajattelin, että haluan perehtyä lastensuojelulaitokseen

enemmän opinnäytetyöni kautta. Salosen (2013, 17) mukaan aloitusvaiheeseen sisältyy kehittämistarpeen löytäminen, alustavan kehityssuunnitelman luominen sekä ajatuksen toimijoista ja heidän osallistumisestaan. Harjoittelussa ja töitä tehdessäni minulla syntyi kiinnostus omaohjaajatyöskentelyyn, ja opinnäytetyön aihetta valitessani pohdin mahdollisia ideoita omaohjaajatyön edistämiseksi. Keväällä 2020 sain idean Lapsen kansio -menetelmästä, jonka esittelin työelämätaholle ja kyseisen laitoksen yksikönjohtaja innostui aiheesta. Sovimme, että kehitän yhdessä lastensuojelulaitoksen ohjaajien kanssa Lapsen kansio -työmenetelmän. Tämän jälkeen kirjoitin alustavan suunnitelman ja hain tutkimuslupaa. Löysin siis kehittämistarpeen, kirjoitin alustavan suunnitelman ja sain yhteistyötahon.

Opinnäytetyöni on hanke, jonka tarkoituksena on kehittää idea Lapsen kansioista käytännön toiminnaksi. Kyseessä ei siis ole tutkimus, vaikka toiminnallisessa ja tutkimuksellisessa opinnäytetyössä onkin paljon samaa. Yhteistä näillä on looginen eteneminen aiheen valinnasta, rajaukseen, työn suunnitteluun ja organisointiin sekä tuotoksen kautta arviointiin. Tärkein ero toiminnallisen ja tutkimuksellisen opinnäytetyön välillä on se, että toiminnallisessa opinnäytetyössä luodaan jokin tuotos, kuten malli tai opas, kun taas tutkimuksellisen opinnäytetyön tuloksena syntyy uutta tietoa. (Salonen 2013, 5–6.) Itselleni luontevin tapa oli toteuttaa opinnäytetyö toiminnallisena ja esitellessäni Lapsen kansio -menetelmää työelämätaholle, he huomasivat tarpeen omaohjaajatyöskentelyn kehittämisessä, jonka ratkaisuksi kehittämäni työskentelymalli sopii.

Työni on siis toiminnallinen opinnäytetyö, siitä käytetään usein myös nimitystä toimintatutkimus. Toimintatutkimus nähdään menetelmien perheenä, joka toteutetaan käytännöllisistä syistä kentällä (Willis & Edwards 2014, 4). Heidän mukaansa tutkimus toteutetaan paremminkin harjoittaen ammattia kuin tutkien sitä. Minun tavoitteenani ei siis ollut määrällisesti tai laadullisesti tutkia sitä, miten omaohjaajat tekevät työtään, vaan tukea omaohjaajia heidän työskentelyssään. Kehittäminen liittyy olennaisena osana työelämään ja siellä oleviin käytännön ongelmiin, jotka pyritään tunnistamaan ja sen seurauksena ratkaisemaan tavoittelemalla tehokkaampaa ja parempaa työskentelyä (Toikko & Rantanen 2009, 16; Kananen 2014, 11). Lapsen kansio -työmenetelmällä pyritään edistämään lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten osallisuutta ja menetelmän tueksi koottu menetelmäkansio taas tukee omaohjaajien menetelmäosaamista.

Kehittämistyöhön kuuluu neljä vaihetta, jotka ovat tavoitteen määrittely, suunnittelu, toteutus sekä päättäminen ja arviointi (Toikko & Rantanen 2009, 64). Salonen (2013, 15) tuo esiin, että

Toikon ja Rantasen kuvaamaa lineaarista mallia on kritisoitu liian suoraviivaisesta esitystavasta, mutta oma opinnäytetyöni eteni hyvin näiden vaiheiden mukaisesti. Aluksi määrittelin tavoitteen, joka tässä tapauksessa oli omaohjaajatyöskentelyn tukeminen Lapsen kansio -menetelmän avulla. Seuraavaksi suunnittelin opinnäytetyön prosessin ja ideoin Lapsen kansion toteuttamista. Toteutus vaiheeseen kuuluu opinnäytetyön teoriaosuuden kirjoittaminen sekä tuotoksen kehittäminen, eli Lapsen kansio -menetelmän jäsentely ja menetelmäkansion kerääminen. Kehittämistyön päättämiseen kuuluu olennaisena osana opinnäytetyön viimeistely ja arviointi. Yhteistyötahoni ohjaajat arvioivat Lapsen kansio -menetelmää ja menetelmäkansiota ja opinnäytetyöni arvioivat ohjaavat opettajani koulun puolesta.

Opinnäytetyön teoriaosuutta aloin kirjoittamaan syksyllä 2020. Minulle oli alusta asti melko selkeä ajatus siitä, millaista teoriaa tuon esiin. Yhteistyötahoni on lastensuojelulaitos, joten tärkeää oli avata lastensuojelua ja siihen liittyviä asioita. Omaohjaajatyöskentely oli myös selkeä teema teoriaosuudessa, koska kehittämistarve liittyi omaohjaajatyöskentelyn tukemiseen. Kolmas suuri otsikko ja teema on lapsen osallisuus, joka oli mielestäni hyvä käsitellä siitä syystä, että lapsen osallisuus on nykyään paljon esillä ja kehittämäni menetelmä on yksi keino lapsen osallisuuden lisäämiseen. Halusin kirjoittaa selkeän ja kattavan kuvauksen lastensuojelusta, omaohjaajuudesta sekä lapsen osallisuudesta, jotta lukija, joka ei näistä asioista mitään tiedä, ymmärtäisi opinnäytetyöhöni vaikuttavat asiat.

Lastensuojelusta ja lapsen osallisuudesta on saatavilla runsaasti teoriatietoa, kun taas omaohjaajuudesta on niukemmin. Omaohjaajatyöskentelystä tietoa hankkiessani jouduin miettimään useampaan kertaan hakusanojani ja huomasin, että ”omaohjaaja”-käsite ei ole käytössä kaikkialla, vaan monesti puhuttiin omahoitajista. Tämä ratkaisi tiedonhakuongelmani, ja sain myös omaohjaajuudesta kattavaa tietoa. Teoriaa kirjoittaessani arvioin lähteitäni kriittisesti ja mietin niiden ajankohtaisuutta ja tuoreutta sekä kirjoittajan tai julkaisijan tunnettavuutta. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muiden tutkijoiden työn ja saavutusten huomioiminen asianmukaisella tavalla (TENK 2012, 6), joten olen tehnyt asianmukaiset viittaukset käyttämiini lähteisiin ja kirjannut lähteet lähdeluetteloon.

Kanasen (2014, 11) mukaan toimintatutkimuksen oleellinen elementti on yhteistyö, ja sitä edistää yhteinen tavoite. Minulla ja lastensuojeluyksiköllä oli selkeästi yhteinen tavoite ja tarkoituksena oli ideoida ja suunnitella Lapsen kansio -menetelmää yhdessä ohjaajien kanssa, mutta koronarajoitusten, aikataulujen ja oman sairastumisen vuoksi jäsentelin menetelmän itsenäisesti ja kokosin menetelmäkansion valmiiksi. Lapsen kansio -menetelmän itsenäistä

jäsentelyä helpotti se, että alkuperäisenä tavoitteenani oli kehittää menetelmä, jossa ohjaajalla ja lapsella on tilaa käyttää omaa luovuuttaan. En siis luonut tarkkaa mallia siitä, mitä lapsen kansioon tulee laittaa, vaan kehitelin menetelmälle perusidean ja kirjoitin ohjeistuksen menetelmän hyödyntämiseen (Liite 1). Toin ohjeistuksessa esiin esimerkkejä asioista, joita Lapsen kansioon voitaisiin säilöä ja korostin sitä, että kansiosta on tultava lapsen itsensä näköinen. Lapsen kansio -menetelmän tueksi keräämäni menetelmäkansion tekemisessä olisin kaivannut hieman apuja ja ideoita lastensuojelulaitoksen ohjaajilta, mutta oma sairastumiseni koronaan ja siitä johtuva eristys muutti aikataulut niin, että näin parhaaksi keräätä myös menetelmäkansion itsenäisesti. Yhteistyöhön pääsimme Lapsen kansio -työmenetelmän ja menetelmäkansion arvioinnissa, jota käsittelen hieman myöhemmänä.

Alkuvuodesta 2021 pääsin esittelemään Lapsen kansio -työmenetelmän perusidean sekä menetelmän tueksi keräämäni menetelmäkansion yhteistyötaholleni heidän henkilökuntapalaverissaan, jossa mukana oli laitoksen toisen yksikön koko vakituinen henkilökunta. Tämä helpotti menetelmän esittelyä, kun suuri osa Lapsen kansion mahdollisista käyttäjistä oli kuulemassa esittelyni. Kehotin palaverissa mukana olleita ohjaajia välittämään tietonsa myös toisen yksikön ohjaajien tietoon, jotta myös he saisivat tietoa menetelmän hyödyntämisestä. Annoin ohjaajille laitokseen vietäväksi ohjeistuksen Lapsen kansion hyödyntämisestä sekä menetelmäkansion. Pyysin, että ohjeistus ja menetelmäkansio sijoitetaan laitoksessa keskeiselle paikalle, jotta kaikkien laitoksessa työskentelevien ohjaajien olisi helppo tutustua ohjeistukseen ja menetelmäkansion sisältöihin.

Kun Lapsen kansio -menetelmä oli jäsennelty ja menetelmäkansio koossa, jatkoin opinnäytetyöni kirjoittamista. Tässä vaiheessa huomasin, että teoriaosuuteni painottui liikaa lapsen osallisuuteen, joten siirsin painotusta enemmän omaohjaajatyöskentelyyn. Täydensin teoriaa omaohjaajuudesta ja poistin muutaman kohdan lapsen osallisuudesta kertovasta luvusta. Tietoa löytyi osallisuudesta niin paljon, että olin vahingossa kirjoittanut hieman ohi aiheen. Kirjoitin myös opinnäytetyön prosessistani ja kävin kirjoittamiani sisältöjä läpi.

Tämän jälkeen vuoroon tuli Lapsen kansio -menetelmän ja menetelmäkansion arviointi. Toikko ja Rantanen (2009, 82) esittävät, että kehittämistyön analyttisin osa-alue on arviointi. Heidän mukaansa kehittämisprosessissa arvioidaan ja analysoidaan kehitystoiminnan perusteluja, organisointia ja toteutusta. Opinnäytetyötä tehdessäni arvioin useampaan otteeseen omaa työskentelyäni ja sen tuloksia, mutta erityisen tärkeää opinnäytetyöni kannalta oli arvioida lopputulosta, eli tässä tapauksessa Lapsen kansio -menetelmää ja kokoamaani

menetelmäkansiota. Kun kehitystyö on valmis ja käyttäjät ovat päässeet kokeilemaan uutta menetelmää, he antavat arvokasta tietoa siitä, onko kehitystyö onnistunut.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä aineistonkeruumenetelmiä on useita. Menetelmä valitaan ratkaistavan ongelman mukaan, mikä tässä tapauksessa oli saada tietoon ohjaajien arviot Lapsen kansio -menetelmän käyttämisestä sekä menetelmäkansion hyödyntämisestä. Tiedonkeruumenetelmiä ovat Salosen (2013, 23) mukaan esimerkiksi kyselyt, haastattelut, havainnointi, henkilökohtainen kehittämisspäiväkirja sekä valmiit kirjalliset lähteet. Haastattelu on oivallinen keino saada aineistoa lopputuloksen arvioinnista, joten suunnittelin toteuttavani yhteistyötahon ohjaajille ryhmähaastattelun. Kananen (2014, 89) korostaa oikeiden kysymysten merkitystä haastattelun suunnittelussa. Hänen mukaansa oikein asetetuilla kysymyksillä saadaan oikeita vastauksia, jotka ovat luotettavaa tietoa. Tahdoin saada ohjaajien arviointia Lapsen kansio -menetelmästä ja menetelmäkansiosta, joten haastattelukysymykset koskivat ohjaajien ja lasten kokemuksia lapsen kansion täyttämisestä sekä menetelmäkansion menetelmien toteuttamisesta (Liite 2).

Toteutin haastattelun puolistrukturoituna haastatteluna, joka Kanasen (2014, 91) mukaan sisältää lomakekyselyn kysymykset, mutta vastausvaihtoehdot puuttuvat. Kysyin siis avoimia kysymyksiä, joihin haastateltavat saivat vastata omin sanoin. Tarkoitukseni oli toteuttaa haastattelu ryhmähaastatteluna, mutta haastattelutilanteeseen en valitettavasti saanut kuin yhden osallistujan, joka onnekseni toi esiin myös oman yksikkönsä ohjaajien kokemuksia. Haastattelin ja keskustelin hänen kanssaan kokemuksista, joita Lapsen kansio -menetelmä ja menetelmäkansion hyödyntäminen olivat herättäneet. Haastatteluaineiston jäädessä niukaksi, lähetin laitoksen ohjaajille myös kyselylomakkeen, jotta saisin lisää aineistoa opinnäytetyöni tuotoksen arvioinnista (Liite 3). Kyselylomakkeen kysymykset vastasivat suurelta osin haastattelukysymyksiä. Sain lopulta kuusi vastausta kyselylomakkeeseen, joten kaiken kaikkiaan aineistoa kertyi yhteensä seitsemältä vastaajalta.

6.2 Aineiston analyysi

Aloitin aineiston analysoinnin käymällä läpi haastatteluaineiston ja litteroin sen muotoon, jota oli helpompi käsitellä. Haastatteluaineiston litteroinnissa käytin propositiotason litterointia, mikä Kanasen (2014, 106) mukaan tarkoittaa sanoman tai havainnon ydinsisällön kirjaamista. Nostin

haastatteluaineistosta esiin asioita, jotka vastasivat selkeästi kysymyksiini ja toivat esiin olennaisia huomautuksia Lapsen kansion ja menetelmäkansion hyödyntämisestä.

Litteroinnin jälkeen aloin analysoimaan kyselylomakkeiden vastauksia ja aivan ensimmäisenä tulostin vastaukset sähköpostistani, koska aineiston työstäminen käsin paperille on minulle helpompaa kuin tietokoneella tehden. Koska kyselylomakkeen kysymykset olivat hyvin samanlaiset kuin haastattelukysymykset, yhdistin vastaukset ja aloin luokittelemaan aineistojen sisältöä. Valitsin analyysitavaksi teemoittelun, joka Kanasen (2014, 111) mukaan on luokittelua, mutta yleisemmällä tasolla. Teemoittelussa erilaisten teemojen alle kerätään teemaan liittyviä asioita ja niiden tiivistelmiä sekä tuodaan esiin aineistosta nousevia esimerkkejä, sitaatteja (Kananen 2014, 111).

Aineiston yläteemoina esiintyivät Lapsen kansio -menetelmä ja menetelmäkansio sekä niihin liittyvät kokemukset. Värikoodasin yläteemat ja alleviivasin väreillä aineistosta vastauksia, jotka liittyivät olennaisesti teemoihin. Värit helpottivat aineiston käsittelyä. Kyselylomakkeen kysymykset olivat jaoteltu näiden teemojen mukaisesti, joten täydensin oman kyselylomakkeeni aineistoista esiin nousevilla asioilla ja etsin sitaatteja, jotka antavat hyvän yleiskuvan aineiston vastauksista. Merkitsin sitaatit vastaajan järjestysluvulla, esimerkiksi V2. Aineiston vastaukset mukailivat vahvasti toisiaan, joten loogisten johtopäätösten vetäminen oli helppoa. Kirjasin analysoinnin perusteella löytämäni johtopäätökset kehittämistyöni raporttiin ja viimeistelin opinnäytetyöni.

6.3 Lapsen kansion ja menetelmäkansion toteutus

Lapsen kansio -menetelmän tarkoituksena on kerätä lapselle oma kansio, jonka sisältöä lapsi pääsee itse tuottamaan. Lapsi saa itse valita, millaisia asioita kansioonsa kerää, ja ohjaajan tehtävänä on auttaa lasta kansion kokoamisessa. Tärkeää on, että kansio on lapsen itsensä näköinen ja sisällön kerääminen toteutetaan yksilöllisesti. Lapsen kansion keräämisen aloittaminen onnistuu luontevimmin omaohjaajan kanssa, jolloin omaohjaaja pystyy rauhassa esittelemään Lapsen kansion ideaa, ja he voivat yhdessä lapsen kanssa pohtia, mitä kansioon laitettaisiin. Vastaisuudessa, kun kansion idea on lapselle tuttu, voidaan kansiota täyttää muidenkin aikuisten kanssa. Tavoitteena on myös toteuttaa erilaisia menetelmiä, joiden tuotokset lisätään lapsen kansioon.

Kokosin yhteistyötaholleni Lapsen kansio -menetelmän tueksi menetelmäkansion, jonne keräsin yhteensä noin 40 erilaista menetelmää (Liite 4). Menetelmäkansion tavoitteena on tukea ohjaajien menetelmäosaamista, ja menetelmät helpottavat vaikeiden asioiden puheeksi ottamista. Omaohjaajahetkiin voidaan myös valita menetelmäkansion aiheiden mukaan erilaisia teemoja, jolloin toteutetaan kyseiseen teemaan liittyviä menetelmiä. Teemana voisi olla esimerkiksi tunnetyöskentely ja omaohjaajahetkissä kokeillaan tunnetyöskentelyä tukevia menetelmiä ja keskustellaan tunteiden hallinnasta. Teemat valitaan yksilöllisesti lapsen tarpeiden mukaan, samaa teemaa voidaan käsitellä useammalla kerralla ja kun tuntuu, että teema on käsitelty, voidaan siirtyä seuraavaan. Tosin joillekin saattaa sopia myös se, että erilaisia teemoja käsitellään limittäin ja vuorotellen.

Menetelmäkansion materiaalin aiheita ovat hyvinvointi, tunteet, päihteet, läheisverkosto ja seksuaalisuus. Teemat valikoituivat oman kokemukseni pohjalta siitä, millaisista menetelmistä on hyötyä lastensuojelussa. Tavoitteenani oli kehittää mahdollisimman monipuolinen kansio, jossa on menetelmiä useammasta teemasta. Erilaisten menetelmien tavoitteena on saada lapsi pohtimaan elämäänsä ja itseään koskevia asioita. Yhdessä omaohjaajan kanssa lapsi pääsee menetelmien kautta käsittelemään asioita, jotka ovat painaneet mieltä.

Lapsen hyvinvointi on oleellinen asia sijoituksen aikana, siihen saattaa vaikuttaa monikin asia. Erilaisten hyvinvointia kartoittavien menetelmien kautta ohjaaja saa tietoa lapsen hyvinvoinnista ja siihen mahdollisesti vaikuttavista asioista, jolloin ohjaaja pystyy myös vaikuttamaan lapsen hyvinvointiin. Monet hyvinvointiin liittyvät menetelmät herättelevät lasta omaan hyvinvointiinsa, ja parhaassa tapauksessa menetelmät luovat lapselle valtaistavia kokemuksia. Onnistuneilla voimaannuttavilla ja valtaistavilla menetelmillä pystytään vaikuttamaan lapseen ja hänen hyvinvointiinsa positiivisella tavalla.

Tunnetyöskentelyyn liittyvät menetelmät ovat erityisen tärkeitä, koska lastensuojelun asiakkailta on monesti haasteita tunnetaidoissa. Tunnetaitojen perusteisiin kuuluvat muun muassa kyky ilmaista tunteita, tunteiden säätely, itsehillintä sekä itsearvostus ja -luottamus (Mieli, [viitattu 15.3.2021]). Verkkosivun mukaan kyky havaita ja tiedostaa omia tunteita on tunnetaitojen perusta, sitä tarvitaan myös vuorovaikutustilanteissa muiden kanssa. Lapset tarvitsevat aikuisen tukea tunnetaitojen opettelussa. Tärkeää on opetella tunnistamaan ja hallitsemaan omia tunteita, ja tässä apuna toimivat erilaiset tunnetyöskentelyyn soveltuvat menetelmät.

Päihteet ovat näkyvä osa monen lastensuojelulaitoksen arkea, kuten myös yhteistyötahossani, joten lisäsin kansioon muutaman menetelmän, jotka käsittelevät päihteiden käyttöä. Ehkäisevä päihdetyö on lastensuojelussa tärkeä työskentelymuoto, erityisesti niiden lasten kanssa, joilla on vaarana päätyä tai ovat jo päätyneet päihteiden käyttäjiksi. Kansioon keräämäni menetelmät kohdentuvat lapsiin, joilla on taustalla päihteiden käyttöä ja menetelmien avulla ohjaaja pystyy avaamaan keskustelua päihteistä. Menetelmien tavoitteena on herätellä lasta pohtimaan omaa päihteiden käyttöä ja siitä aiheutuvia seurauksia.

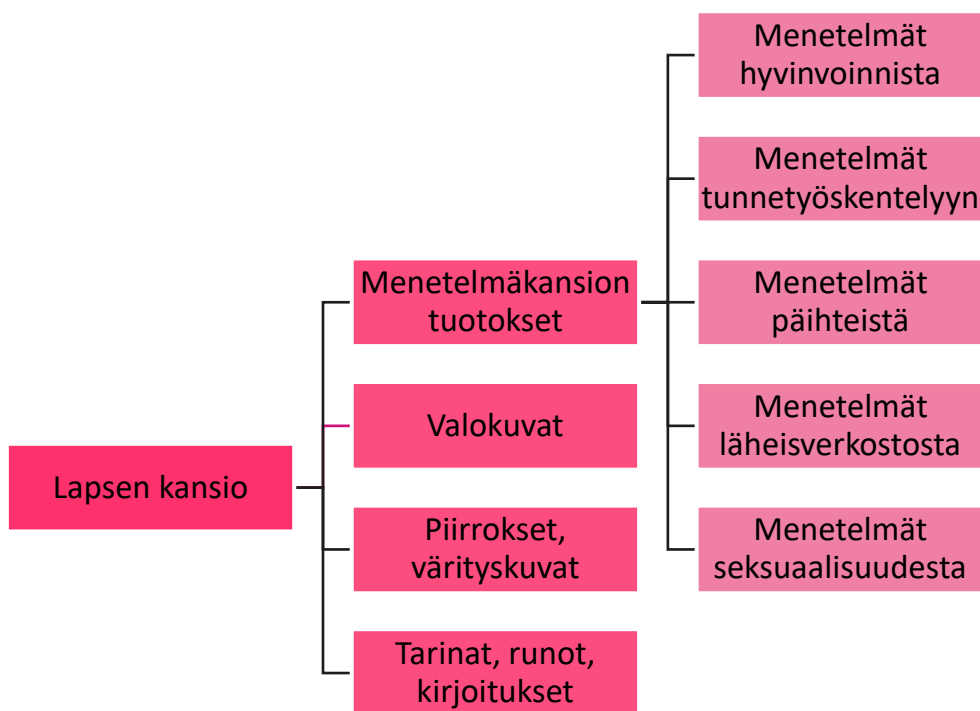
Läheisverkostoja kartoittavat menetelmät valitsin kansioon siitä syystä, että jokaisella sijoitetulla lapsella on läheisiä ihmisiä, jotka kulkevat lapsen mukana sijoituksen aikana. Lastensuojelussa on tärkeää tukea ja ylläpitää lapsen läheisiä ihmissuhteita, joten läheisverkostoja kartoittamalla ohjaaja saa selville lapselle läheiset ihmiset sekä ihmiset, joiden kanssa lapsi ei ole paljon tekemisissä. Tällöin ohjaaja pystyy tukemaan ja mahdollisesti myös luomaan lapselle ihmissuhteita.

Ihmiset ovat seksuaalisia olentoja, joten seksuaalisuus vaikuttaa meissä jokaisessa. Olemme syntymästä asti seksuaalisia, mutta nuoruudessa seksuaalisuutemme kehittyy, joten se saattaa aiheuttaa erilaisia tunteita ja haasteita. Lastensuojelun piirissä olevilla asiakkailla saattaa esiintyä seksuaalista rajattomuutta, jolloin seksuaalisuuden käsittely on erityisen tärkeää. Seksuaalisuus on kuitenkin hankala puheenaihe, joten keräsin kansioon myös seksuaalisuuteen liittyviä materiaaleja, jotka helpottavat keskustelun aloittamista. Menetelmiä voidaan hyödyntää keskustelun tukena, jolloin konkreettinen tekeminen helpottaa käsiteltävää aihetta.

Kaikista kansion menetelmistä ja materiaaleista jää jonkinlainen tuotos, joka voidaan säilöä lapsen omaan kansioon. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole, että lapsen kanssa toteutetaan kaikki menetelmäkansion menetelmät, vaan omaohjaaja valitsee menetelmistä sellaiset, joista uskoo olevan jotain hyötyä lapsen kuntoutumisen kannalta. Huomioitava on myös se, että menetelmät ovat sellaisia, joita lapsi suostuu toteuttamaan. Ohjaajan on siis kuunneltava lapsen tuntemuksia siitä, toteutetaanko tai jatketaanko menetelmän tekoa. Minä en siis luo ehdotonta mallia siitä, millaisia asioita lapsen kansioon laitetaan, vaan ohjaajan tehtävänä on valita menetelmiä ja muita materiaaleja, joita hän toteuttaa yhdessä lapsen kanssa.

6.4 Lapsen kansion ja menetelmäkansion sisältö

Kuvio 5. esittää esimerkin siitä, mitä Lapsen kansio voi sisältää. Lapsen kansioon voidaan käytännössä kerätä mitä vain, kunhan muistaa, että tavoitteena on luoda lapsen itsensä näköinen kansio. Jos lapsi on innokas kirjoittaja, kansioon voidaan lisätä lapsen kirjoittamia tarinoita, runoja tai muita kirjoituksia. Toinen lapsi taas saattaa olla innokas piirtämään ja värittämään, jolloin kansioon voidaan kerätä erilaisia piirroksia ja väristyskuvia. Valokuvat ja menetelmäkansion materiaalit lisäävät kansion henkilökohtaisuutta. Kansion sisällön keräämisessä saa ja pitääkin käyttää luovuutta.

Kuvio 5. Lapsen kansion sisältö.

Nykyään kamerat ovat kaikilla mukana puhelimissa, joten valokuvat ovat yksi sellainen asia, joka toisi mukavan lisän kansion sisältöön. Ne tekevät kansioista erityisen henkilökohtaisen lapselle itselleen. Kuvat voivat olla esimerkiksi lapsen omistamia kuvia perheestään ja mukavista paikoista tai kuvia voidaan ottaa uusia ja lisätä kansioon. Esimerkiksi yksikön yhteiset retket ja muut mukavat hetket ovat sellaisia tilanteita, joista soisi olevan kuvia myöhempää muistelua varten. Tässä kohdassa on kuitenkin muistettava, että valokuvissa ei saa näkyä muita lapsia, koska lastensuojelun asiakkuus on salassa pidettävä asia, eikä tieto asiakkuudesta saa levitä tunnistettavien valokuvien muodossa ulkopuolisille. Kansioon lisättävät valokuvat voivat olla myös erilaisia taidekuvia, jos lapsi on sellaisesta innostunut.

Kansioon saadaan helposti sisältöä myös erilaisten menetelmien ja materiaalien tuotoksista. Tästä syystä kokosin valmiin menetelmäkansion, josta ohjaajien on helppo ottaa erilaisia menetelmiä, joita aletaan toteuttamaan lapsen kanssa. Kuviossa 5. esitellään myös menetelmäkansion pääaiheet, joista omaohjaaja valitsee lapselle ja tilanteeseen sopivia. Hyvinvointiin liittyviä menetelmiä ovat esimerkiksi sadutus, elämänjana, unelmien aarrekartta, itsetuntemuksen miellekartta sekä omien voimavarojen pohdinta. Tunnetyöskentelyssä muun muassa pohditaan sitä, missä tunteen tuntuvat, minkä värisiä ja muotoisia ne ovat sekä keuhataan itseämme. Päihteisiin liittyvissä menetelmissä pohditaan omaa päihteiden käyttöä ja sen hyötyjä ja haittoja, ja läheisverkostoa kartoitetaan esimerkiksi verkostokartalla. Seksuaalisuusmenetelmissä herätellään ajatuksia seksuaalisuudesta, pohditaan sukupuoliä, maskuliinisuutta ja feminiinisyttä sekä kosketuksiin liittyviä rajoja.

7 HAASTATTELUN JA KYSELYN TULOKSET

Ensimmäinen kehittämiskysymys: Millaisia kokemuksia Lapsen kansio ja menetelmäkansio tuottivat?

Aineiston analysoinnissa jaoin tämän kysymyksen kahteen erilliseen teemaan, ja ensimmäiseen teemaan liittyy kokemukset Lapsen kansio -menetelmän käyttämisestä. Aikataulullisten ongelmien vuoksi Lapsen kansio -menetelmän hyödyntäminen ei oikein päässyt yhteistyötahossani vauhtiin, joten menetelmän arviointia koskevan aineiston keräämisen kohdalla ohjaajien sekä lasten kokemukset menetelmän käyttämisestä jäivät melko suppeiksi. Se vähä, mitä laitoksessa oli ehditty Lapsen kansiota keräämään, oli kuitenkin positiivissävytteistä. Ohjaajat toivat esiin, että Lapsen kansio -menetelmällä saadaan tuotua työskentelyä esiin, erityisesti silloin, kun kansioon kerätään erilaisten menetelmien lopputuloksia.

Myös lasten reaktiot oman kansion keräämiseen olivat enimmäkseen innostuneita, mutta välillä lasten motivaatio katosi, eikä tekeminen onnistunut. Lastensuojelulaitoksen toisen yksikön ohjaajat toivat esiin, että vanhemmat lapset ja erityisesti päihdetaustan omaavat nuoret eivät innostuneet oman kansion keräämisestä, mutta toisaalta he eivät ohjaajien mukaan innostu paljon mistään. Ohjaajat toivat esiin, että nuoret viettävät aikaa omassa huoneessaan ja heitä on hankala saada osallistumaan yksikön toimintaan. Tämä oli odotettavissa ja muistutinkin ohjaajia siitä, että osallisuutta on myös se, että lapsi saa itse päättää, osallistuuko tekemiseen vai ei.

Innostuneisuutta, välillä motivaatiopulaa, koska kyseessä moniongelmainen lapsi ja keskittymiskyky heikohkoa. (V2.)

Asiakasaines on nyt sellaista, ettei näitä saa osallistumaan yhtään mihinkään. (V1.)

Toinen teema liittyi Lapsen kansio -menetelmän tueksi kokoamani menetelmäkansion käyttämiseen ja siihen liittyviin kokemuksiin. Sain monipuolisia vastauksia menetelmäkansion hyödyntämisestä, ohjaajat olivat käyttäneet useampia erilaisia menetelmiä. Se, että sain paremmin vastauksia menetelmäkansion käyttämisestä, johtuu mahdollisesti siitä, että menetelmäkansion käyttäminen on niin sanotusti pienempi tehtävä kuin Lapsen kansion kerääminen, joten ohjaajat olivat ehtineet perehtyä paremmin menetelmäkansion menetelmiin. Minua kiinnosti, mitä menetelmiä ohjaajat olivat käyttäneet, ja suosituimmiksi teemoiksi

nousivat tunneyöskentelyyn ja hyvinvointiin liittyvät menetelmät. Laitoksen toisessa yksikössä asiakkaana on päihdetaustan omaavia nuoria, joten sillä puolella myös päihdemenetelmät olivat olleet aktiivisessa käytössä.

Ohjaajien kokemukset menetelmäkansion käyttämisestä olivat positiivisia. Osalla ohjaajista oli niin paljon intoa menetelmien hyödyntämiseen, että he olivat ottaneet yhden menetelmän käyttöön henkilöstöpalaverissa. Esimerkki antaa hyvän käsityksen siitä, että menetelmiä voi hyödyntää hyvinkin erilaisissa olosuhteissa ja niitä voi muokata omiin tarpeisiin sopiviksi. Menetelmäkansion etuna nähtiin sen helppous. Yksi tavoitteeni oli kehittää menetelmäkansio, jota ohjaajien on helppo käyttää, joten oli mukava saada vastauksia, jotka korostivat valmiiden menetelmien helppoa hyödyntämistä. Esiin nousi myös työskentelyn johdonmukaisuus, mikä tukee ajatustani ohjaajien menetelmäosaamisen kehittämisestä. Erilaisten menetelmien avulla pystytään kartoittamaan ja edistämään asiakkaan elämään vaikuttavia asioita, jolloin työskentelystä saadaan tavoitteellisempaa ja johdonmukaisempaa.

Helpotti omaa työskentelyä, kun oli selvät ohjeet, mitä lähteä noudattamaan. Työskentely oli huomattavasti johdonmukaisempaa. (V5.)

Lasten osallistuminen menetelmäkansion menetelmien toteuttamiseen oli vaihtelevaa. Välillä lapsi innostui menetelmästä ja lähti helposti mukaan toteutukseen, välillä motivaatio tekemiseen puuttui kokonaan tai se loppui kesken kaiken. Edellä mainitut päihdetaustan omaavat nuoret osallistuivat menetelmiin nihkeästi, mutta oikean menetelmän löydyttyä nuori saattoi käyttää paljonkin aikaa kyseisen menetelmän toteuttamiseen. Esimerkkinä nostettiin unelmien aarrekartta, jota nuori oli täyttänyt kahtena peräkkäisenä päivänä. Päihdekeskusteluiden tukena hyödynnetyt päihdemenetelmät koettiin ohjaajien näkökulmasta hyvinä lisinä keskusteluihin, koska nuori osallistui aktiivisemmin keskusteluun menetelmän kautta kuin pelkästään kahdenkeskiseen keskusteluun.

Saatiin aikaan yllättävän hyvää ja rehellistä keskustelua. Nuorelle se oli herätys. (V1.)

Toinen kehittämiskysymys: ”Tukeeko Lapsen kansio -menetelmä omaohjaajatyöskentelyä?”

Niukan aineiston perusteella voisin päätellä, että menetelmällä on mahdollisuudet auttaa omaohjaajia työssään, kunhan menetelmä otetaan aktiiviseen käyttöön. Ohjaajien vastaukset tukevat omaa ajatustani Lapsen kansio -menetelmän hyödyistä työskentelyn näkyväksi

tekemisestä, niin lapselle itselleen kuin sosiaalityöntekijällekkin. Jos menetelmä vakiintuu omaohjaajien käyttöön, uskon, että siitä on apua omaohjaaja työskentelyyn ja sen jäsentelyyn. Myös lasten osallisuus lisääntyy, kun he pääsevät itse vaikuttamaan oman kansionsa sisältöön. Lapsen osallisuuteen liittyy olennaisesti myös lapsen osallistuminen. Yhteisen tekemisen kautta lapsi pääsee osallistumaan ja sen seurauksena kokee myös osallisuutta.

Kolmas kehittämiskysymys: ”Millainen menetelmäkansio tukee Lapsen kansio -menetelmän käyttämistä?”.

Viimeinen kyselylomakkeen kysymys oli ”Puuttuuko menetelmäkansiosta jotain?”. Halusin saada käsityksen siitä, oliko keräämäni kansio tarpeeksi kattava ja laaja, vai oliko ohjaajilla mielessään selkeitä puutteita kansion sisällöstä. Vastaukset yllättivät minut positiivisesti, ja sain ohjaajilta paljon kiitosta menetelmäkansion sisällöstä. Erityisesti seksuaalisuuteen liittyvät menetelmät saivat kiitosta, vaikka kukaan ei niitä ollut päässytäkään vielä hyödyntämään. Ohjaajat toivat esiin, että seksuaalisuus on haastava aihe käsiteltäväksi, jolloin on hyvä, että laitoksessa on olemassa materiaalia, jonka avulla keskustelua pystyy aloittamaan, kun sen tarve ilmenee. Kun esittelin yksikön ohjaajille menetelmäkansiota ja sen sisältöä, kehoitin ohjaajia lisäämään kansioon menetelmiä sitä mukaa, kun uusia menetelmiä tulee, jotta ne olisivat kaikkien käytettävissä. Kyselylomakkeen vastauksiin en saanut uusia ideoita menetelmäkansion sisällöstä, mutta moni vastasi, että vastaisuudessa menetelmiä varmasti tulee lisää, mikä on mielestäni hyvä asia.

Omasta mielestäni ei, mutta varmasti ajan saatossa tulee mieleen uusia menetelmiä mitä voi sitten lisätä kansioon muiden jatkoksi. (V3.)

Kokoamani menetelmäkansio on monipuolinen, laaja ja helppokäyttöinen, jolloin ohjaajien on helppo etsiä tarpeitaan vastaava menetelmä, jota toteuttaa lapsen kanssa. Kansio tukee myös ohjaajien menetelmäosaamista, koska kansion menetelmissä on ohjeet niiden toteuttamiseen. Ohjaajien menetelmäosaaminen taas tukee Lapsen kansio -menetelmän käyttämistä, koska menetelmien tuotokset ovat hyvää sisältöä lapsen omaan kansioon. Menetelmät vahvistavat myös omaohjaaja työskentelyn johdonmukaisuutta ja tavoitteellisuutta. Vaikka keräsin menetelmäkansion itsenäisesti, vastausten perusteella onnistuin kokoamaan kansion, jonka sisältö vastasi yhteistyötahoni toiveita ja tarpeita.

Kansiota on helppo käyttää otsikoineen ja aiheineen. Valmiit menetelmät helpottaa niiden käyttöönottoa, kun menetelmää ei tarvi erikseen etsiä. (V5.)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Lapsen kansio

Esittelin kehittämäni Lapsen kansio -menetelmän sekä menetelmäkansion yhteistyötahoni ohjaajille ja heidän ensimmäinen reaktionsa menetelmään oli innostunut. Sovimme, että ohjaajat pääsevät kokeilemaan Lapsen kansion keräämistä ja menetelmäkansion menetelmiä, ja sen jälkeen haastattelen ohjaajia heidän kokemuksistaan. Toikko ja Rantanen (2009, 123) tuovat esiin, että kehittämistoiminnan ongelmana usein on aineistojen jääminen suppeiksi ja siitä seuraa toistettavuuteen liittyviä ongelmia. Koin tämän myös itse ja sain haastatteluun lopulta vain yhden ohjaajan, joka kertoi, että ohjaajat eivät olleet ehtineet tai lapset eivät olleet innostuneet Lapsen kansion keräämisestä, mutta menetelmäkansion menetelmät olivat olleet enemmän käytössä. Onneksi sain kyselylomakkeeseen useampia vastauksia, joten onnistuin keräämään edes pienen aineiston.

Ymmärsin aikataulujen kiireellisyyden tuovan haastetta Lapsen kansio -menetelmän toteuttamiseen, koska menetelmään perehtyminen ja sen toteuttaminen vaativat aikaa. Ymmärsin myös nuorison kielteisen asenteen oman kansion keräämiseen ja se olikin riski, jota mietin etukäteen. Olin hieman pettynyt, etten saanut enempää aineistoa kehittäessäni menetelmän arvioinnista, joten en pystynyt tekemään suoria päätelmiä siitä, oliko kehitystyöni tältä osin onnistunut.

Positiiviset arviot Lapsen kansion mahdollisuuksista antoivat kuitenkin toivoa menetelmän hyödyntämisestä tulevaisuudessa. Tuloksista ilmenee, että ohjaajat huomasivat Lapsen kansion hyödyn työn näkyväksi tekemisessä. Lastensuojelu on tavoitteellista työskentelyä ja Lapsen kansion avulla pystytään todentamaan työskentelyn sisältöjä myös sosiaalityöntekijälle, joka päättää lasten sijoituksista. Saadessaan selkeän kuvan lastensuojelun toiminnasta ja johdonmukaisesta työotteesta, sosiaalityöntekijä saattaa sijoittaa laitokseen myös muita asiakkaanaan olevia lapsia. Kansion avulla työskentely tulee näkyväksi myös lapselle itselleen. Kansion avulla voidaan arvioida lapsen tavoitteiden täyttymistä ja muistella onnistumisen kokemuksia, jotka tukevat lapsen itsetunnon kehittymistä.

Menetelmänä Lapsen kansio lisää yhteistä tekemistä lapsen ja omaohjaajan välillä, jolloin ohjaaja tutustuu lapseen mahdollisesti vähän nopeammin ja heidän välilleen syntyy luottamuksellinen suhde. Hyvää suhdetta lapsen ja omaohjaajan välillä lisää myös lapsen

nostaminen tiedontuottajaksi. Päättyessään ja toteuttaessaan oman kansionsa sisältöä, lapsi tuottaa tietoa itsestään ja ajatuksistaan. Lapsi tiedontuottajana toimii aktiivisena osallistujana, mikä oli Lapsen kansion kehittämisen yksi tavoite. Törrösen & Sharpin (2016, 278) mukaan lapsen osallistuminen mahdollistaa aikuisen ja lapsen valtasuhteiden rikkomisen. Kansiota kerätään yhdessä, jolloin molemmat sekä ohjaaja että lapsi ovat samalla viivalla ja tekemisellä on yhteinen tavoite. Yhteisen tekemisen ohella lapsi saa myös osallisuuden kokemuksia. Kehittämälläni menetelmällä on siis vielä mahdollisuuksia, mutta ne eivät eivähtäneet toteutua tässä ajassa, jota käytin opinnäytetyöhöni.

8.2 Menetelmäkansio

Sain enemmän aineistoa menetelmäkansiosta ja aineiston analysoinnin jälkeen pystyn toteamaan, että onnistuin keräämään kattavan, monipuolisen ja helppokäyttöisen menetelmäkansion, jonka materiaaleja myös lapset vaihtelevalla innostuksella toteuttivat. Tuloksista ilmenee, että menetelmäkansio helpotti ja johdonmukaisti ohjaajien työtä, koska menetelmissä oli ohjeet niiden hyödyntämiseen.

Opinnäytetyöni tavoitteena oli luoda menetelmä, joka tukee omaohjaajia työssään, joten voisin sanoa, että onnistuin tämän tavoitteen täyttämässä, vaikkakin tavoite täyttyi menetelmäkansion avulla, jonka tarkoituksena oli tukea Lapsen kansio -menetelmän käyttämistä. Timonen-Kallion (2009, 17) mukaan omaohjaajan tehtäviin kuuluu suhteen luominen asiakkaansa olevaan lapseen, mielestäni menetelmäkansion menetelmät helpottavat lapseen tutustumista. Erilaiset menetelmät lisäävät avointa keskustelua ja niiden avulla päästään myös arkaluonteisiin asioihin, jolloin tutustuminen lapseen etenee ja luottamuksellinen suhde syvenee. Keräsin menetelmäkansioon menetelmiä, joista yleensä vaietaan ja keskustelu saattaa olla hankalaa, jotta ohjaajilla olisi työkaluja keskustelun avauksiksi. Sinkkosen (2010, 11) mukaan omaohjaajan on otettava puheeksi sellaisiakin asioita, joista yleensä hienotunteisesti vaietaan, jotta lapsen reflektiiviset kyvyt kehittyvät. Luottamuksen kasvaessa päästään yhä syvemmälle lapsen maailmaan.

Tuloksista ilmenee, että menetelmäkansio helpotti ja johdonmukaisti omaohjaajien työskentelyä. Valmis menetelmäkansio lisää menetelmien käyttöönottoa ja ohjeet menetelmien käyttöön helpottavat niiden hyödyntämistä. Kun menetelmät ovat kansiossa heti saatavilla, eivätkä esimerkiksi internetistä etsittävässä, niitä hyödynnetään useammin. Usein käytössä oleva menetelmäkansio tulee omaohjaajille tutuksi ja sen seurauksena ohjaajien

menetelmäosaaminen kehittyi. Työskentelystä tulee johdonmukaisempaa ja tavoitteellisempaa, kun ohjaajalla on käytössään suuri määrä erilaisiin tilanteisiin ja tavoitteisiin liittyviä menetelmiä. Menetelmiä pystytään myös muokkaamaan lapsen tarpeisiin sopiviksi.

Osallisuus on yksilön mielipiteiden ja kokemusten aitoa kuulemistä ja lapsen kohtaamista oman elämänsä asiantuntijana (Lastensuojelun keskusliitto 2020, 7). Menetelmät keskustelun ohessa tuovat lapsen ajatuksia ja mielipiteitä esiin, ja tällöin ohjaaja todella kuuntelee, mitä lapsella on sanottavana. Osallistumiseen liittyy kuitenkin myös haasteita, kuten esimerkiksi lapsen ikä ja kehitysaste, lapsen tausta sekä hänen yksilölliset piirteensä (Törrönen & Sharpe 2016, 286–288). Menetelmät on aina valittava yksilöllisesti ja pohdittava, millaiset valmiudet lapsella on toteuttaa kyseistä menetelmää. Osallistumisen on oltava myös vapaaehtoista, jotta aito osallisuus pääsisi toteutumaan. Mäkelä (2019, 51) tuo opinnäytetyössään esiin sen, että lapsen oma asenne ja kiinnostus ovat menetelmien toteuttamisessa avainasemassa, ja jos lasta ei kiinnosta osallistua, niin silloin työskentely ei onnistu. Varauduin tähän ja muistutin ohjaajia siitä, että lasta ei saa pakottaa menetelmän tekemiseen ja ohjaajan on kuulosteltava lapsen tuntemuksia tekemisen ohella. Näin varmistettiin lapsen osallisuuden toteutuminen. Oli positiivista kuulla, että oikean menetelmän löydyttyä lapsi keskittyi ja osallistui innokkaasti tekemiseen, jolloin hän mahdollisesti sai myös osallisuuden kokemuksia.

9 POHDINTA

Lastensuojelulla on kolme päätehtävää, jotka ovat vaikuttaminen lapsen yleisiin kasvuoloihin, vanhempien tukeminen kasvatuksessa sekä varsinainen lapsen suojelu (Mitä on lastensuojelu, [viitattu 11.8.2021]). Toiminnallisen opinnäytetyöni tavoitteena oli kehittää yhteistyötahonani toimivalle lastensuojelulaitokselle työskentelymenetelmä omaohjaajatyön tueksi, jotta lasten suojelusta tulisi entistä johdonmukaisempaa. Valmiin menetelmän tarkoituksena oli lisätä tavoitteellista työskentelyä asiakkaana olevien lasten kanssa, samalla lisäten lasten osallisuutta. Kehitystyön tuotoksena syntyi Lapsen kansio -menetelmä, jonka ideana on kerätä lapselle omaa kansiota. Menetelmässä tärkeää on, että kansiosta tulee lapsen itsensä näköinen, eli lapsen osallistuminen on olennaista. Erilaiset menetelmät ja niiden tuotokset ovat hyvää materiaalia Lapsen kansioon säilöttäväksi, joten keräsin Lapsen kansio -menetelmän tueksi myös menetelmäkansion, jonka tavoitteena oli tukea ohjaajien menetelmäosaamista ja tällä tavoin Lapsen kansio -menetelmän hyödyntämistä. Toivon mukaan opinnäytetyötäni lukevat ohjaajat alkavat miettimään omia toimintatapojaan omaohjaajina ja pyrkivät tavoittelemaan johdonmukaista ja lapsen osallisuutta edistävää työtettä.

Kerätessäni aineistoa ohjaajien arvioista kehittämistäni lopputuloksista, kohtasin erilaisia haasteita, joiden seurauksena aineisto jäi suppeaksi. En väitä, että olisin epäonnistunut Lapsen kansio -menetelmän kehittämisessä, mutta menetelmä ei ainakaan vielä tullut käyttöön toivomallani tavalla lastensuojelulaitoksen työskentelyyn. Kriitikkiä omaan työskentelyyni on se, että Lapsen kansio -menetelmän kehittäminen olisi pitänyt aloittaa aiemmin, jolloin olisin mahdollisesti saanut ideoitua menetelmää yhdessä ohjaajien kanssa ja heillä olisi ollut enemmän aikaa menetelmän testaamiseen ja arviointiin.

Menetelmäkansiosta sain positiivista palautetta, jonka mukaan menetelmäkansio helpotti työskentelyä ja teki siitä johdonmukaisempaa, koska työskentelyyn oli selkeät ohjeet siitä, mitä tehdään. Tämän tuloksen perusteella aloin pohtimaan, että selkeät ohjeet myös Lapsen kansion sisällöstä olisivat varmasti helpottaneet ohjaajien työskentelyä. Olisin siis voinut valita tietyt menetelmät ja antaa ohjaajille ohjeeksi kerätä kyseiset menetelmät lapsen kansioon. Selkeät raamit kansion sisällöstä olisivat kuitenkin vähentäneet lasten osallisuutta, koska heillä ei olisi niin paljon vaikutusvaltaa kansion sisältöön. Lasten osallisuuden lisääminen oli kuitenkin tärkeä tavoite työssäni, joten suosittelen kehittämäni menetelmää sellaisenaan.

Tutkimuksen eettiset näkökulmat huomioiden ohjaajat eivät voineet pakottaa lapsia menetelmän kokeiluun, joten pystyin vain toivomaan, että Lapsen kansiosta olisi hyötyä, jos se

pääsisi aktiiviseen käyttöön lastensuojelulaitoksessa. En voinut myöskään pakottaa ohjaajia vastaamaan kysymyksiini, joten aineisto jäi suppeaksi, ja suorat johtopäätökset kehitystyöstäni eivät onnistuneet. Yleisiin eettisiin periaatteisiin kuuluu myös tutkittavien oikeuksien ja yksityisyyden kunnioittaminen (Kallinen & Kinnunen, [viitattu 19.4.2021]). Kunnioitan yhteistyötahoni ja sen ohjaajien yksityisyyttä kuvailemalla yhteistyötahoani opinnäytetyöni raportissa pelkästään yleisellä tasolla. Aineiston keruussa en myöskään ottanut ohjaajien nimiä missään vaiheessa ylös, vaan käsittelin aineiston anonyymisti. Näin pyrin turvaamaan tutkimukseen osallistuvien yksityisyyden suojan.

Toikon ja Rantasen (2009, 121–122) mukaan kehittämistyön luotettavuuteen vaikuttaa olennaisesti kehitystyön tuloksena syntyvän tiedon hyödyllisyys ja käyttökelpoisuus. Kehittämistyön luotettavuutta ja vakuuttavuutta pystytään lisäämään esittelemällä avoimesti esimerkiksi kehitystyöhön liittyvät valinnat, tulkinnat, aineistot sekä niiden analysointi (Toikko & Rantanen 2009, 123). Pyrin esittelemään opinnäytetyöni prosessin vaiheet mahdollisimman selkeästi ja toin rehellisesti esiin myös aineiston keräämiseen liittyvät haasteet. Niukka aineisto Lapsen kansio -menetelmästä ei anna mahdollisuuksia suoriin johtopäätöksiin, mutta hieman runsaampi aineisto menetelmäkansiosta antaa luottavampaa tietoa sen onnistumisesta

Lapsen kansio -menetelmää pääsivät kokeilemaan vain yhden lastensuojelulaitoksen ohjaajat, joten arviot menetelmän hyödyistä eivät anna yleistettävää kuvaa sen mahdollisuuksista lastensuojelussa. Lastensuojelulaitoksen toimintaan vaikuttavat paljon organisaation luomat mahdollisuudet, ohjaajat sekä asiakkaana olevat lapset. Jokainen laitos on erilainen ja jossain toisessa laitoksessa Lapsen kansio -menetelmä olisi saattanut olla menestys. Tulokset ja johtopäätökset pätevät pelkästään yhteistyötahonani toimivassa lastensuojelulaitoksessa.

Vastaisuudessa Lapsen kansio -menetelmää voitaisiin kokeilla myös muissa lastensuojelulaitoksissa. Itse aion ottaa menetelmän käyttöön omalla työpaikallani lastensuojeluyksikössä ja kokeilla, miten lapset innostuvat tekemisestä. Uskon, että nuoremmat lapset saattavat olla kiinnostuneempia oman kansion keräämisestä, kuin täysi-ikäisyyttä lähestyvät nuoret. Olen kuitenkin sitä mieltä, että aina kannattaa kysyä ja kokeilla. Suosittelen työntekijöitä myös keräämään työpaikalleen tai henkilökohtaiseen käyttöönsä omaa menetelmäkansiota, jotta erilaiset menetelmät olisivat helposti saatavilla.

Lapsen kansio -menetelmän ideaa pystyttäisiin hyödyntämään myös muilla sosiaalialan kentillä. Menetelmä on tarpeeksi yksinkertainen ja kansion sisältöä voidaan muokata asiakasryhmän tarpeisiin, kuten varhaiskasvatuksessa käytössä olevat kasvun kansiot sekä

Linnalan ja Pihkalan (2020, 2) kasvunkansio ensi- ja turvakodissa todistavat. Erilaiset asiakkaiden kanssa yhteistyössä kerätyt portfoliot ja kansiot tuovat työskentelyä esiin ja parhaassa tapauksessa voimaannuttavat ja valtaistavat kuntoutuvaa asiakasta. Menetelmällä pystyttäisiin lisäämään asiakkaiden osallisuutta myös esimerkiksi vammais- ja mielenterveyspalveluissa.

Myös menetelmäkansion sisältöä voitaisiin muokata niin, että se sopisi muillekin sosiaalialan kentille. Internet on täynnä erilaisia menetelmiä erilaisille kohderyhmille, joten kansion kerääminen onnistuu helposti. Se vaatii vain hieman aikaa ja työntekijän mielenkiintoa. Menetelmien käyttö vaatii ohjaajan paneutumista aiheeseen ja kykyä markkinoida menetelmät myös asiakkaille, jotta tekeminen voisi lähteä käyntiin. Menetelmien toteuttamisen rajoitteena on kuitenkin asiakkaan mielenkiinto tai tässä tapauksessa sen puute. Jos asiakasta ei kiinnosta toteuttaa menetelmäkansion menetelmiä, niin silloin toiminta ei toteudu.

Opinnäytetyön prosessi toi minulle valtavasti osaamista työyhteisöosaamiseen, mikä määritellään yleiseksi kompetenssiksi (Sosionomi opinto-opas, [viitattu 29.3.2021]). Verkkosivun mukaan sosiaalialan kompetensseihin kuuluu tutkimuksellinen osaaminen, johon kuuluu muun muassa kumppanuuslähtöinen asiakastyön menetelmien kehittäminen sekä kehittämishankkeen suunnittelu, toteutus ja arviointi. Nämä ovat juuri niitä asioita, joita toteutin opinnäytetyössäni, ja sen seurauksena sain hyvää harjoitusta kehittämistyöstä omaa työelämääni ajatellen lastensuojelussa.

LÄHTEET

- Aho, M. 2009. Vanhemmuuden roolikartta omaohjaajan hyvänä työkäytäntönä Halikon perhetukikeskuksessa. Teoksessa: I. Tanskanen & E. Timonen-Kallio (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 81–91.
- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen A. 2011. From Welfare to illfare: public concern for Finnish childhood. Teoksessa: H. Forsberg & T. Kröger (toim.) Social work and child welfare politics. Bristol: The Policy Press. 47–64.
- Forsell, M., Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 1.7.2020. Lastensuojelu 2019: Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. [Verkkojulkaisu]. Tilastoraportti 28/2020. [Viitattu 18.8.2020]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hedman, J. 2017. Lapsella on oikeus laadukkaaseen lastensuojelun dokumentointiin. [Verkkolehtiartikkeli]. Uudistuva lastensuojelu 2/2017, 18–19. [Viitattu 5.10.2020]. Saatavana: https://www.sos-lapsikylya.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/Uudistuva-lastensuojelu-2-2017-nettitedosto.pdf
- Hipp, T. 24.9.2018. Osallisuus arjessa – kuuntele lastensuojelun asiakkaana olevaa lasta ja nuorta. [Blogikirjoitus]. Lastensuojelun Keskusliitto. [Viitattu 8.9.2020]. Saatavana: <https://www.lskl.fi/blogi/osallisuus-arjessa-kuuntele-lastensuojelun-asiakkaana-olevaa-lasta-ja-nuorta/>
- Hoikkala, S. & Lavikainen, V. 2015. Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta?: Selvitys sijaishuollon laadusta. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. [Viitattu 12.10.2020]. Saatavana: <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Sattumuksia-vai-suunnitelmallisuutta.pdf>
- Hotari, K-E. 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Pro Gradu tutkielma. [Viitattu 15.10.2020]. Saatavana: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/94283/gradu01636.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 149–164. [Viitattu 15.10.2020]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=
- Jälkihuolto. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (THL). Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 13.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>

- Kaikko, K. & Friis, L. 2013. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa: M. Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 108–120. [Viitattu 4.2.2021]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1
- Vuori, J. 2021. Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa: J. Vuori. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. [Verkkosivu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Viitattu 19.4.2021]. Saatavana: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/>
- Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona: Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 185.
- Kiireellinen sijoitus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 13.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>
- Kirjaaminen. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 5.10.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kirjaaminen>
- Kurttila, T. 2018. Lastensuojelu lasta kuulemassa. Teoksessa: T. Pätäri & M. Ylikännö (toim.) Tahto tehdä toisin: Uusia toimintatapoja lastensuojeluun. Helsinki: Tietosanoma Oy. 92–107.
- Kääriäinen, A., Leinonen, A. & Metsäranta H. 2006. Lastensuojelun dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.
- L 8.4.1983/361. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.
- L 63/1999. Euroopan ihmisoikeussopimus.
- L 22.9.2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- L 30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki.
- Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta”: Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 1/2019. [Viitattu 1.3.2021]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137484/URN_ISBN_978-952-343-267-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Lapsen osallisuus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 1.9.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>
- Lastenkoti, nuorisokoti. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 11.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>
- Lastensuojelulaitokset. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 25.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>
- Lastensuojelun dokumentoinnin haasteita. 29.5.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 25.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/dokumentointi-lastensuojelussa/lastensuojelun-dokumentoinnin-haasteita>
- Lastensuojelun keskusliitto. 2020. Osallisuus toteutuu yhdessä - Lastensuojelun Keskusliiton osallisuusstrategia. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 14.10.2020]. Saatavana: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/LSKL-osallisuusstrategia_2020.pdf
- Lastensuojelun tarpeen selvittäminen. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 13.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojelun-tarpeen-selvittaminen>
- Lastensuojeluprosessi. 2019. [Verkkosivu]. Mustasaari: Mustasaaren kunta. [Viitattu 26.9.2021]. Saatavana: <https://www.mustasaari.fi/sosiaali-ja-terveydenhuolto/sosiaali-ja-perhepalvelut/tuki-perheille-ja-lapsille/lastensuojelu/ny-sida-fi-fi/>
- Lausten, M & Frederiksen, S. 2016. Do you love me? An empirical analysis of the feeling of love amongst children in out-of-home care. [Verkkolehtiartikkeli]. Scottish Journal of Residential Child Care, 15(3), 90–103. [Viitattu 1.3.2021]. Saatavana: <https://core.ac.uk/download/pdf/111016747.pdf>
- Linnala, M. & Pihkala, E. 2020. Kasvun kansion kehittäminen Porin ensi- ja turvakodille. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus. Opinnäytetyö. [Viitattu 17.3.2021]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/349796/Pihkala_Linnala.pdf?sequence=2
- Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P. & Eriksson, P. 31.10.2019. Lastensuojelun laatusuositus. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. [Viitattu 28.9.2020]. Saatavana:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Mieli Suomen Mielenterveys ry. Ei päiväystä. Tunnetaitojen perusteet. [Verkkosivu]. [Viitattu 15.3.2021]. Saatavana:

<https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/tunnetaidot/tunnetaitojen-perusteet>

Mitä on lastensuojelu? Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 11.8.2020]. Saatavana:

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Mäkelä, T. 2019. Voimaannuttavat asiat esiin ja näkyväksi. Voimaannuttavat kansiot perhekodissa asuville lapsille. [Verkkajulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Sosionomi. Opinnäytetyö. [Viitattu 28.9.2020]. Saatavana:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/167586/M%c3%a4kel%c3%a4_Tuulikki.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Niederle, M., Henderson, K. & Kutin, H. 2007. Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe. [Verkkajulkaisu]. Innsbruck: Hermann Gmeiner Str. 51. [Viitattu 12.10.2020]. Saatavana: https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/67a4237f-3456-4fa9-b6e9-e954075cadd0/Q4C_colour_2.pdf

Omaohjaaja työskentelyä. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Barnavårdsföreningen. [Viitattu 28.9.2020]. Saatavana:

https://bvif.fi/fi/lastenkoti/keskeiset_tyomenetelmat/omaohjaaja/

Pesäpuu. Ei päiväystä. Nuoret 13–29-vuotiaat. [Verkkosivu]. [Viitattu 5.10.2020]. Saatavana:

<https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/nuoret/>

Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. 3. uud. p. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Rötsä, M., Berglind, H., Huovila, M., Hyppönen, K., Peksiö, T. & Mykkänen, J. 2016. Sosiaalihuollon valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ja määrämuotoisen kirjaamisen toimeenpanohanke (Kansa-hanke). Hankesuunnitelma vuosille 2016–2020. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 5.10.2020]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130563/URN_ISBN_978-952-302-660-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa: käsikirja arjen toimintaan. 2. uud. p. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Salonen, K. 2013. Näkökulma tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön: Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. [Verkkajulkaisu]. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. [Viitattu 12.3.2021]. Saatavana: <https://docplayer.fi/1986011-Nakokulmia-tutkimukselliseen-ja-toiminnalliseen-opinnaytetyohon.html>

- Sijaishuolto. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (THL). Lastensuojelun käsikirja. [Viitattu 11.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>
- Sinkkonen, J. 2010. Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa: P. Kiiskinen & T. Eskelinen (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa: Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18, 9–11.
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira). 2.12.2019. Yksityisen sosiaalihuollon luvat. [Verkkosivu]. [Viitattu 2.10.2020]. Saatavana: https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/yksityisen_sosiaalihuollon_luvat
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Ei päiväystä. Lastensuojelu. [Verkkosivu]. [Viitattu 11.8.2020]. Saatavana: <https://stm.fi/lastensuojelu>
- Sosionomi opinto-opas. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 29.3.2021]. Saatavana: <https://opinto-opas.seamk.fi/index.php/fi/21/fi/79>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 9.9.2019. Lastensuojelu. [Verkkosivu]. [Viitattu 1.10.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu>
- Timonen-Kallio, E. 2009. Työmenetelmät ammatillisten käytäntöjen vahvistajina. Teoksessa: I. Tanskanen & E. Timonen Kallio (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 7–21.
- Timonen-Kallio, E., Yliruka, R. & Närhi, P. 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitospalvelun mallinnus. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 11.8.2020]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%CC%88paperi_2017_23_nettilaite%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. [Verkkokirja]. Tampere: Tampere University Press. [Viitattu 19.12.2020]. Saatavana: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Toimintamalli lastensuojeluyksikköön. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Sosiaalikallega. [Viitattu 8.9.2020]. Saatavana: <http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/tukeva/lansi-lapin-pilotti/toimintamalli-lastensuojeluyksikkoon>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. [Verkkosivu]. [Viitattu 15.3.2021]. Saatavana: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

- Törrönen, M. & Sharpe, D. Nuorten osallistuminen sosiaalityön tutkimukseen. Teoksessa: M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lunden, P. Salovaara & M. Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 278–290.
- Unicef. Ei päiväystä. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 11.8.2020]. Saatavana: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Valtion koulukodit. Ei päiväystä. Arjen osallisuuden työkalut. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.10.2020]. Saatavana: <https://valtionkoulukodit.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/kehittamishankkeet/>
- Vierula, T. 2010. Dokumentointi asiakasnäkökulmasta: esimerkkinä lastensuojelu. [Verkkójulkaisu]. Tampereen yliopisto: Sosiaalityön tutkimuksen laitos. [Viitattu 2.9.2020]. Saatavana: <https://journal.fi/inf/article/view/3605/3357>
- Wahlbeck, J-C. 2010. Omahoitajuuden vuorovaikutukselliset haasteet kompassina. Teoksessa: P. Kiiskinen & T. Eskelinen (toim.) Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Käsikirja sijaishuollon ammattilaisille. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 18, 22–23.
- Willis, J. & Edwards, C. L. 2014. The Twists and Turns of Action Research History. Teoksessa: J. Willis & C. L. Edwards. Action Research: Models, Methods, and Examples. [Verkkokirja]. Charlotte: Information Age Publishing. [Viitattu 3.2.2021]. Saatavana Ebsco Ebooks – palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Ylilehto, A. 2012. Lapsen kansio. Työvälinen lastensuojelun vastaanottoyksikössä. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi. Opinnäytetyö. [Viitattu 28.9.2020]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/51788/helsinki_ylilehto_anneli_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y

LIITTEET

Liite 1. Lapsen kansio -menetelmän ohjeistus

Liite 2. Haastattelukysymykset

Liite 3. Kyselylomake

Liite 4. Menetelmäkansion sisällysluettelo

Liite 1. Lapsen kansio -menetelmän ohjeistus

OHJEISTUS MENETELMÄKANSION KÄYTTÄMISEEN JA LAPSEN KANSION KERÄÄMISEEN

Teen opinnäytetyötä, jonka tavoitteena on tukea omaohjaajien menetelmäosaamista. Tavoitteena on myös tuoda työskentelyä näkyväksi lapselle itselleen sekä muille lapsen elämässä oleville ihmisille, keräämällä lapselle omaa kansiota. Tarkoituksena on, että *Lapsen kansiota* kerätään nimenomaan lapselle itselleen ja niin, että siitä tulee lapsen itsensä näköinen. Kansioon voidaan lisätä esimerkiksi lapsen omia valokuvia ja yksikössä otettuja kuvia, lapsen tekemiä piirroksia ja erityisesti erilaisten menetelmien tuotoksia.

Olen kerännyt menetelmäkansion, joka sisältää muun muassa hyvinvointiin, päihteisiin, seksuaalisuuteen ja tunteisiin liittyviä erilaisia menetelmiä ja materiaaleja. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan toteuttaa kaikkia kansiota löytyviä menetelmiä, vaan ohjaaja valitsee lapselle sopivia menetelmiä ja säilöo menetelmien tuotokset lapsen omaan kansioon.

Toivon, että lähдете aktiivisesti mukaan *Lapsen kansion* keräämiseen ja menetelmien hyödyntämiseen.

OHJEET:

1. Tutustu menetelmäkansioon ja sen sisältämiin menetelmiin.
2. Ota menetelmät käyttöön ja valitse lapselle sopivia menetelmiä.
 - Menetelmät sopivat esimerkiksi yhteisiin omaohjaaja hetkiin ja keskustelun avauksiksi.
 - Älä pakota lasta osallistumaan menetelmän toteuttamiseen ja kuulostele lapsen fiiliksiä, haluaako hän tehdä ja jatkaa menetelmän tekoa.
3. Kun menetelmä on toteutettu, talleta menetelmän tuotos lapsen omaan kansioon.
4. Kerää lapsen kansioon myös muuta materiaalia ja toteuta lapsen toiveita kansion sisällöstä.
 - Kansioon voi lisätä esimerkiksi kuvia, piirroksia, maalauksia ja kirjoituksia.
 - Kansioon voi käytännössä lisätä kaikkea mitä mieleen tulee, kunhan muistaa, että tavoitteena on lapsen itsensä näköinen kansio.

Liite 2. Haastattelukysymykset

HAASTATTELUKYSYMYKSET OHJAAJILLE

1. Miltä tuntui kerätä materiaalia lapsen omaan kansioon?
2. Millaisia reaktioita ja tunteita kansion materiaalin kerääminen lapsissa toi esille?
3. Millaisia asioita keräsitte ja aiotte kerätä lasten kansioihin?
4. Millaisia kokemuksia saitte menetelmäkansioon kerätyistä menetelmistä?
 - a. Miltä itsestänne tuntui käyttää menetelmiä?
 - b. Miten lapset lähtivät mukaan menetelmien toteuttamiseen?
 - c. Mitä menetelmiä käytitte?

Liite 3. Kyselylomake

KYSELYLOMAKE OHJAAJILLE

1. Lapsen kansio

- a) Oletko kerännyt lapsen omaa kansiota?
- b) Miltä itsestänne tuntui kerätä lapsen kansiota?
- c) Millaisia reaktioita ja tunteita kansion kerääminen aiheutti lapsessa?

2. Menetelmäkansio

- a) Oletko käyttänyt menetelmäkansion menetelmiä?
- b) Mitä menetelmiä käytit?
- c) Miltä itsestänne tuntui käyttää menetelmiä?
- d) Miten lapset osallistuivat menetelmien toteuttamiseen?
- e) Puuttuuko kansiosta jotain teemoja tai menetelmiä?

Liite 4. Menetelmäkansion sisällysluettelo

- 1 HYVINVOINTI**
- 1.1 AARREKARTTA UNELMISTA
- 1.2 ELÄMÄNJANA
- 1.3 IDENTITEETTI-TIMANTTI
- 1.4 IDEOITA VALOKUVAUKSEN KÄYTTÄMISEEN
- 1.5 ITSETUNTEMUKSEN LAIVA
- 1.6 MIELENTERVEYDEN KUUMAILMAPALLO
- 1.7 MIELIKARTTA
- 1.8 KIITOLLISUUS PÄIVÄKIRJA
- 1.9 MIELENTERVEYDEN KÄSI
- 1.10 MIELIPAIKKANI
- 1.11 OMAN TOIMINNAN ARVIOINTI
- 1.12 POSITIIVINEN SUHTAUTUMINEN HARMITTAVAAN ASIAAN
- 1.13 SADUTUS
- 1.14 TULEVAISUUDEN MINÄ
- 1.15 VOIMAVARAT
- 2 LÄHEISVERKOSTO**
- 2.1 KOTI JA PERHE
- 2.2 VERKOSTOKARTTA
- 2.3 SUKUPUU
- 3 PÄIHTEET**
- 3.1 KESKUSTELUA ALKOHOLISTA
- 3.2 PÄIHDEPOHDINTAA
- 3.3 PÄIHTEET JA KAVERIPIIRI
- 3.4 PÄIHTEIDEN KÄYTÖN HYÖDYT JA HAITAT
- 4 SEKSUAALISUUS**
- 4.1 SUKUPUOLI JA SEKSUAALISUUS
- 4.2 POHDINTAA SEKSUAALISUUDESTA

- 4.3 KOSKETUSSÄÄNNÖT
- 4.4 MIELIKUVAT MASKULIINISUUDESTA JA FEMINIINISYYDESTÄ
- 4.5 MUSIIKKIVIDEOT JA SEKSUAALISUUS
- 4.6 PARISUHDEMANDALA
- 5 TUNTEET**
- 5.1 ELOKUVAT TUNNETYÖSKENTELEN TUKENA
- 5.2 ADJEKTIIVIVALINNAT ITSESTÄ
- 5.3 ITSENSÄ KEHUMINEN
- 5.4 MISSÄ TUNTEET TUNTUVAT?
- 5.5 MUSIIKKI TUNNETYÖSKENTELEN TUKENA
- 5.6 OMAN KUVAN PIIRTÄMINEN TAI MAALAAMINEN
- 5.7 TUNNEMITTARI
- 5.8 TUNNETAULUKKO
- 5.9 TUNNETKO ITSESI?
- 5.10 TUNTEET JA MIELIALA
- 5.11 TUNTEITA KUVINA
- 6 MUITA HYVIÄ VERKKOSIVUJA**